

Συγκέντρωση Ποιοτικών Δεδομένων

Η συγκέντρωση ποιοτικών δεδομένων είναι κάτι περισσότερο από μια απλή απόφαση σχετικά με το αν θα παρατηρήσετε ανθρώπους ή αν θα πάρετε συνεντεύξεις από αυτούς. Η διαδικασία της συγκέντρωσης ποιοτικών δεδομένων αποτελείται από πέντε στάδια. Πρέπει να προσδιορίσετε ποιοι θα είναι οι συμμετέχοντες και ποιες οι τοποθεσίες, να εξασφαλίσετε πρόσβαση, να καθορίσετε τα είδη των δεδομένων που θα συγκεντρώσετε, να συντάξετε έντυπα συγκέντρωσης δεδομένων, και να εφαρμόσετε τη διαδικασία με βάση τις αρχές της ηθικής.

Στο τέλος του παρόντος κεφαλαίου, θα πρέπει να μπορείτε:

- Να προσδιορίζετε τα πέντε στάδια της διαδικασίας συγκέντρωσης ποιοτικών δεδομένων.
- Να προσδιορίζετε διαφορετικές προσεγγίσεις δειγματοληψίας αναφορικά με την επιλογή συμμετεχόντων και τόπων.
- Να περιγράφετε τα είδη των αδειών που απαιτούνται για την εξασφάλιση πρόσβασης σε συμμετέχοντες και τοποθεσίες.
- Να αναγνωρίζετε τα διάφορα είδη ποιοτικών δεδομένων που μπορείτε να συγκεντρώσετε.
- Να προσδιορίζετε τις διαδικασίες για την καταγραφή ποιοτικών δεδομένων.
- Να αναγνωρίζετε τα διαχειριστικά και τα ηθικά ζητήματα που περιλαμβάνονται στη συγκέντρωση ποιοτικών δεδομένων.

Η Μαρία αισθάνεται άνετα όταν μιλάει με μαθητές και καθηγητές στο λύκειό της. Δεν την πειράζει να τους θέτει ανοιχτά ερευνητικά ερωτήματα όπως, "ποιες είναι οι εμπειρίες σας (μαθητής και καθηγητής) με τους μαθητές που οπλοφορούν στο σχολείο μας;". Γνωρίζει επίσης τις δυσκολίες που υπάρχουν στο να διασφαλιστούν οι απόψεις τους. Πρέπει να ακούει χωρίς να παρεμβάλλει τις δικές τις γνώμες, και πρέπει να κρατάει σημειώσεις ή να μαγνητοφωνεί αυτά που έχουν να πουν οι άνθρωποι. Η φάση αυτή απαιτεί χρόνο, όμως στη Μαρία αρέσει να μιλάει με ανθρώπους και να ακούει τις ιδέες τους. Η Μαρία είναι εκ φύσεως μια ποιοτική ερευνήτρια.

ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ ΤΑ ΠΕΝΤΕ ΣΤΑΔΙΑ ΣΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΠΟΙΟΤΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ;

Υπάρχουν πέντε αλληλοσυνδεόμενα στάδια στη διαδικασία συγκέντρωσης ποιοτικών δεδομένων. Τα στάδια αυτά δεν θα πρέπει να θεωρούνται ως γραμμικές προσεγγίσεις, αλλά συχνά το ένα στάδιο στη διαδικασία όντως ακολουθεί κάποιο άλλο. Τα πέντε στάδια περιλαμβάνουν, πρώτον, τον εντολισμό των συμμετεχόντων και των τοποθεσιών προς μελέτη και την εφαρμογή μιας στρατηγικής δειγματοληψίας που θα σας βοηθήσει με τον καλύτερο τρόπο να κατανοήσετε το κεντρικό σας φαινόμενο και το ερευνητικό ερώτημα που θέτετε. Δεύτερον, η επόμενη φάση αφορά στην απόκτηση πρόσβασης σε αυτά τα άτομα και σε αυτές τις τοποθεσίες εξασφαλίζοντας άδειες. Τρίτον, μόλις αποκτηθούν οι άδειες, πρέπει να εξετάσετε ποια είδη πληροφοριών θα απαντήσουν καλύτερα στα ερευνητικά σας ερωτήματα. Τέταρτον, ταυτόχρονα, πρέπει να σχεδιάσετε πρωτόκολλα ή εργαλεία για τη συγκέντρωση και την καταγραφή των πληροφοριών. Τέλος, στο πέμπτο στάδιο, πρέπει να πραγματοποιήσετε τη συγκέντρωση των δεδομένων δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στα πιθανά ηθικά ζητήματα που ίσως προκύψουν.

Είναι χρήσιμο να γνωρίζουμε σε αυτό το σημείο μερικές βασικές διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στη συγκέντρωση ποσοτικών και τη συγκέντρωση ποιοτικών δεδομένων. Με βάση τα γενικά χαρακτηριστικά της ποιοτικής έρευνας, η συγκέντρωση ποιοτικών δεδομένων περιλαμβάνει τη συλλογή τους με τη χρήση εντύπων στα οποία διατυπώνονται γενικές, αναδυόμενες ερωτήσεις, οι οποίες επιτρέπουν στο συμμετέχοντα να δώσει τις δικές του απαντήσεις. Επίσης συλλέγονται λεκτικά δεδομένα (κείμενο) ή οπτικά δεδομένα (εικόνες), ενώ μπορεί να γίνει και συγκέντρωση πληροφοριών από ένα μικρό αριθμό ατόμων ή τοποθεσιών. Πιο συγκεκριμένα, θα λέγαμε τα εξής:

- Στην *ποσοτική* έρευνα προσδιορίζουμε με συστηματικό τρόπο τους συμμετέχοντες και το χώρο διεξαγωγής μέσω τυχαίας δειγματοληψίας, ενώ στην *ποιοτική* έρευνα προσδιορίζουμε τους συμμετέχοντες και το χώρο με κριτήριο τον τόπο και τους ανθρώπους που μπορούν να μας βοηθήσουν καλύτερα να κατανοήσουμε το κεντρικό μας φαινόμενο.
- Τόσο στην *ποσοτική* όσο και στην *ποιοτική* έρευνα, χρειαζόμαστε άδειες για να ξεκινήσουμε τη μελέτη μας, όμως στην *ποιοτική* απαιτείται περισσότερη πρόσβαση στην τοποθεσία επειδή συνήθως πηγαίνουμε σε αυτή και παίρνουμε συνεντεύξεις από ανθρώπους ή τους παρατηρούμε. Η διαδικασία αυτή απαιτεί ένα υψηλότερο επίπεδο παραμονής στο χώρο από ό,τι η *ποσοτική* ερευνητική διαδικασία.
- Και στις δύο προσεγγίσεις, συγκεντρώνουμε επίσης δεδομένα όπως συνεντεύξεις, παρατηρήσεις και έγγραφα. Στην *ποιοτική* έρευνα, η προσέγγισή μας βασίζεται σε γενικές συνεντεύξεις ή παρατηρήσεις έτσι ώστε να μην περιορίζουμε τις απόψεις των συμμετεχόντων. Δεν θα χρησιμοποιήσουμε το εργαλείο κάποιου άλλου, όπως στην ποσοτική έρευνα, ούτε θα συγκεντρώσουμε κλειστές πληροφορίες. Αντίθετα θα συγκεντρώσουμε, δεδομένα, με μερικές ανοιχτές ερωτήσεις.
- Και στις δύο προσεγγίσεις πρέπει να καταγράψουμε τις πληροφορίες που δίνονται από τους συμμετέχοντες. Αντί να χρησιμοποιούμε προσχεδιασμένα εργαλεία από κάποιον άλλο ή εργαλεία που σχεδιάζουμε εμείς, στην *ποιοτική* έρευνα καταγράφουμε τις πληροφορίες σε πρωτόκολλα σχεδιασμένα από μας, τα οποία μας βοηθούν να οργανώνουμε τις πληροφορίες που δίνονται από τους συμμετέχοντες σε κάθε ερώτημα.
- Τέλος, θα εφαρμόσουμε τις διαδικασίες συγκέντρωσης *ποιοτικών* δεδομένων δείχνοντας ευαισθησία απέναντι στις δυσκολίες και τα ηθικά ζητήματα που τίθενται κατά τη συγκέντρωση πληροφοριών πρόσωπο με πρόσωπο, στα σπίτια ή στους χώρους εργασίας των ανθρώπων. Η μελέτη των ανθρώπων στο δικό τους περιβάλλον δημιουργεί δυσκολίες στον ποιοτικό ερευνητή, οι οποίες μπορεί να μην υπάρχουν στην *ποσοτική* έρευνα, όταν οι ερευνητές στέλνουν μέσω ταχυδρομείου ερωτηματολόγια που συμπληρώνονται ανώνυμα ή όταν φέρνουν τα άτομα στο πειραματικό εργαστήριο για πείραμα.

ΠΟΙΕΣ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΗΨΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΛΟΓΗ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΠΟΘΕΣΙΩΝ;

Στην ποιοτική έρευνα, η πρόθεση δεν είναι η γενίκευση των αποτελεσμάτων σε έναν πληθυσμό, αλλά το πως θα εξελιχθεί η διερεύνηση ενός κεντρικού φαινομένου σε βάθος. Επομένως, ο ποιοτικός ερευνητής, για να κατανοήσει καλύτερα το φαινόμενο αυτό, επιλέγει σκόπιμα ή με πρόθεση άτομα και τοποθεσίες. Αυτή η διάκριση ανάμεσα σε ποσοτική "τυχαία δειγματοληψία" και ποιοτική "σκόπιμη δειγματοληψία" παρουσιάζεται στο Σχήμα 7.1.

Στην ποσοτική έρευνα, εστιάζουμε στην τυχαία δειγματοληψία, στην επιλογή αντιπροσωπευτικών ατόμων και έπειτα στη γενίκευση από τα άτομα αυτά σε κάποιον πληθυσμό. Συχνά η διαδικασία αυτή έχει ως αποτέλεσμα τον έλεγχο "θεωριών" που ερμηνεύουν το φαινόμενο στον πληθυσμό. Ωστόσο, στην ποιοτική έρευνα, επιλέγετε άτομα ή τοποθεσίες που μπορούν να σας βοηθήσουν καλύτερα να καταλάβετε το κεντρικό φαινόμενο. Η παρουσίαση αυτή αναδύεται μέσα από μια λεπτομερή κατανόηση του ατόμου ή της τοποθεσίας. Μπορεί να οδηγήσει σε πληροφορίες που επιτρέπουν στα άτομα να "μάθουν" για το φαινόμενο ή να δώσει φωνή σε άτομα τα οποία διαφορετικά ίσως να μην ακούγονταν.

Σκόπιμη Δειγματοληψία

Ο όρος που χρησιμοποιείται για την ποιοτική δειγματοληψία είναι η *σκόπιμη δειγματοληψία*. Στη *σκόπιμη δειγματοληψία* (purposeful sampling), οι ερευνητές επιλέγουν εκ προθέσεως άτομα και τοποθεσίες για να μάθουν ή να κατανοήσουν το κεντρικό φαινόμενο. Το κριτήριο που χρησιμοποιείται για την επιλογή συμμετεχόντων και τοποθεσιών είναι το αν εξασφαλίζουν "πλούτο πληροφοριών" (Patton, 1990, σελ. 169). Σε οποιαδήποτε δεδομένη ποιοτική μελέτη, μπορεί να αποφασίσετε να μελετήσετε έναν χώρο (π.χ., την πανεπιστημιούπολη ενός κολεγίου), αρκετούς χώρους (τρεις μικρές πανεπιστημιούπολεις θεωρητικών επιστημών), άτομα ή ομάδες (πρωτοετείς φοιτητές) ή κάποιο συνδυασμό (δύο πανεπιστήμια θεωρητικής κατεύθυνσης και αρκετούς πρωτοετείς φοιτητές στις πανεπιστημιούπολεις αυτές). Επομένως η σκόπιμη δειγματοληψία εφαρμόζεται και σε άτομα και σε τοποθεσίες.

Αν διεξάγετε τη δική σας μελέτη και χρησιμοποιείτε σκόπιμη δειγματοληψία, πρέπει να προσδιορίσετε τη στρατηγική της δειγματοληψίας σας και να είστε ικανοί να υπερασπιστείτε τη χρήση της. Η βιβλιογραφία περιγράφει αρκετές στρατηγικές ποιοτικής δειγματοληψίας (βλ., π.χ., Miles & Huberman, 1994· Patton, 1990). Όπως φαίνεται στο Σχήμα 7.2, έχετε τη δυνατότητα να επιλέξετε μία από αρκετές στρατηγικές που οι εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν συχνά. Οι στρατηγικές αυτές διαφοροποιούνται με βάση το αν χρησιμοποιούνται πριν από την έναρξη της συγκέντρωσης πληροφοριών ή μετά από αυτή (μια προσέγγιση που είναι συνεπής με έναν αναδυόμενο σχεδιασμό). Επιπλέον, κάθε μία έχει διαφορετική πρόθεση, ανάλογα με το ερευνητικό πρόβλημα και τα ερωτήματα που θα θέλατε να απαντηθούν από τη μελέτη. Όλες οι στρατηγικές εφαρμόζονται για την πραγματοποίηση της δειγματοληψίας μία μόνο φορά ή πολλές φορές κατά τη διάρκεια μιας μελέτης. Μπορείτε να τις χρησιμοποιήσετε για να πάρετε δείγμα από άτομα, από ομάδες ή από ολόκληρους οργανισμούς και τοποθε-

ΣΧΗΜΑ 7.1

Διαφορά Ανάμεσα στην Τυχαία και τη Σκόπιμη Δειγματοληψία

Τυχαία "Ποσοτική" Δειγματοληψία

Επιλογή αντιπροσωπευτικών ατόμων

↓
Για τη γενίκευση από το δείγμα στον πληθυσμό

- ↳ Να διατυπωθούν "ισχυρισμοί" για τον πληθυσμό
- ↳ Για να ελεγχθούν "θεωρίες" που εξηγούν τον πληθυσμό

Σκόπιμη "Ποιοτική" Δειγματοληψία

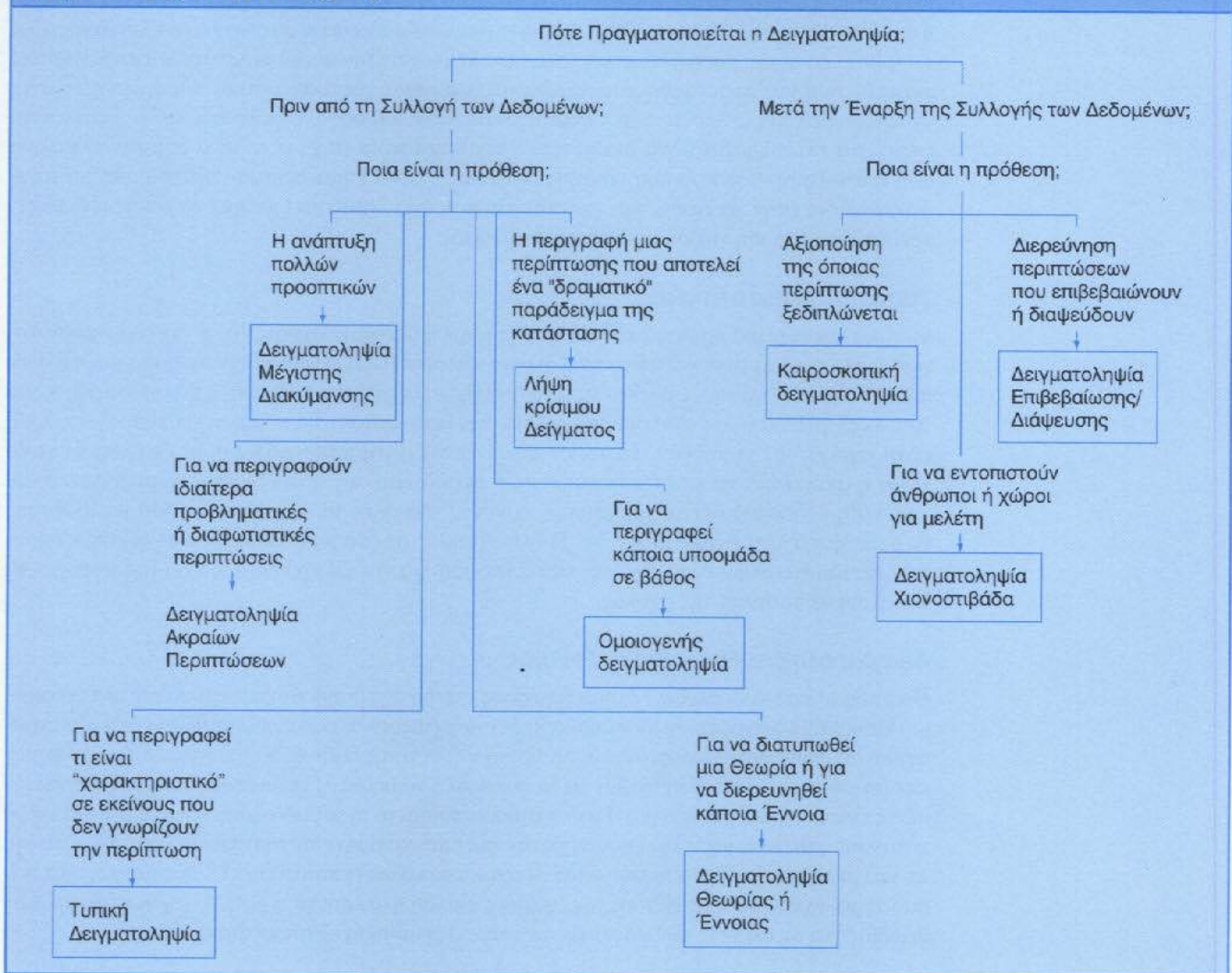
Επιλογή ατόμων ή χώρων που μπορούν καλύτερα να μας βοηθήσουν να κατανοήσουμε το φαινόμενο

↓
Για την ανάπτυξη μιας λεπτομερούς κατανόησης

- ↳ Που μπορεί να εξασφαλίσει "χρήσιμες" πληροφορίες
- ↳ Που μπορεί να βοηθήσει τους ανθρώπους να "μάθουν" για το φαινόμενο
- ↳ Που μπορεί να δώσει φωνή σε άτομα "αναγκασμένα" να σιωπούν

ΣΧΗΜΑ 7.2

Είδη Σκόπιμης Δειγματοληψίας

σίες. Σε μερικές μελέτες, ίσως είναι απαραίτητο να χρησιμοποιήσετε αρκετές διαφορετικές στρατηγικές δειγματοληψίας (π.χ., να επιλέξετε δασκάλους σε κάποιο σχολείο και να επιλέξετε διαφορετικά σχολεία για να περιληφθούν στο δείγμα).

Δειγματοληψία Μέγιστης Διακύμανσης

Ένα χαρακτηριστικό της ποιοτικής έρευνας είναι η παρουσίαση των πολλαπλών όψεων των ατόμων, ώστε να αντιπροσωπεύεται καλύτερα η πολυπλοκότητα του κόσμου μας. Έτσι, μια στρατηγική δειγματοληψίας είναι η ενσωμάτωση αυτής της πολυπλοκότητας στην έρευνα όταν κάνουμε δειγματοληψία από άτομα ή τοποθεσίες. Η **δειγματοληψία μέγιστης διακύμανσης** (maximal variation sampling) είναι μια στρατηγική σκόπιμης δειγματοληψίας με την οποία ο ερευνητής παίρνει δείγματα περιπτώσεων ή ατόμων που διαφέρουν σε κάποιο χαρακτηριστικό ή γνώρισμα (π.χ., διαφορετικές ηλικιακές ομάδες). Η διαδικασία αυτή απαιτεί να προσδιορίσετε το χαρακτηριστικό και έπειτα να βρείτε χώρους ή άτομα που παρουσιάζουν διαφορετικές εκφάνσεις αυτού του χαρακτηριστικού. Για παράδειγμα, ένας ερευνητής μπορεί πρώτα να προσδιορίσει το χαρακτηριστικό της φυλετικής σύνθεσης των λυκείων και έπειτα να κάνει σκόπιμη δειγματοληψία σε τρία λύκεια που διαφέρουν ως προς αυτό το χαρακτηριστικό, όπως σε ένα λύκειο κυρίως ισπανόφωνων, σε ένα λύκειο όπου επικρατούν οι λευκοί, και σε ένα με φυλετική ποικιλία.

Δειγματοληψία Ακραίων Περιπτώσεων

Μερικές φορές ενδιαφέρεστε περισσότερο για κάποια περίπτωση που είναι ιδιαίτερα προβληματική ή διαφωτιστική, ή για κάποια περίπτωση που είναι αξιοσημείωτη για την επιτυχία ή την αποτυχία της (Patton, 1990). Η **δειγματοληψία ακραίων περιπτώσεων** (extreme case sampling) είναι μια μορφή σκόπιμης δειγματοληψίας με την οποία μελετάτε μια περιθωριακή περίπτωση ή μια περίπτωση που παρουσιάζει ακραία χαρακτηριστικά. Οι ερευνητές αναγνωρίζουν τις περιπτώσεις αυτές εντοπίζοντας άτομα ή οργανισμούς που άλλοι έχουν αναφέρει για επιτεύγματα ή για διακριτικά χαρακτηριστικά (π.χ., ορισμένα δημοτικά σχολεία που αποτελούν στόχο ομοσπονδιακής βοήθειας). Ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα για αυτιστικά παιδιά στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση που έχει βραβευτεί μπορεί να αποτελεί μια ξεχωριστή περίπτωση για σκόπιμη δειγματοληψία.

Τυπική Δειγματοληψία

Μερικά ερευνητικά ερωτήματα σε αυτή τη μορφή δειγματοληψίας είναι, "τί είναι φυσιολογικό;" Η, "τί είναι τυπικό;". Η **τυπική δειγματοληψία** (typical sampling) είναι μια μορφή σκόπιμης δειγματοληψίας με την οποία ο ερευνητής μελετά έναν άνθρωπο ή ένα χώρο που είναι "τυπικός" για εκείνους που δεν γνωρίζουν την κατάσταση. Το τι αποτελεί τυπικό, φυσικά, είναι ανοιχτό σε ερμηνείες. Ωστόσο, μπορείτε να ρωτήσετε τα άτομα σε έναν ερευνητικό χώρο ή ακόμα και να επιλέξετε μια τυπική περίπτωση συγκεντρώνοντας δημογραφικά δεδομένα ή δεδομένα δειγματοληπτικών ερευνών για όλες τις περιπτώσεις. Θα μπορούσατε να μελετήσετε ένα τυπικό μέλος του Πανεπιστημίου σε ένα μικρό κολέγιο θεωρητικών σπουδών επειδή το άτομο αυτό έχει εργαστεί στο ίδρυμα για 20 χρόνια και έχει αφομοιώσει τα πολιτισμικά πρότυπα της σχολής.

Δειγματοληψία Θεωρίας ή Έννοιας

Θα μπορούσατε να επιλέξετε άτομα ή χώρους επειδή σας βοηθούν να καταλάβετε μια έννοια ή μια θεωρία. Η **δειγματοληψία θεωρίας ή έννοιας** (theory or concept sampling) είναι μια στρατηγική σκόπιμης δειγματοληψίας, με την οποία ο ερευνητής παίρνει δείγμα ατόμων ή τοποθεσιών επειδή μπορούν να τον βοηθήσουν να διατυπώσει ή να ανακαλύψει κάποια θεωρία ή συγκεκριμένες έννοιες μέσα στη θεωρία. Για να χρησιμοποιήσετε τη μέθοδο αυτή, χρειάζεστε μια σαφή κατανόηση της έννοιας ή της ευρύτερης θεωρίας που αναμένεται να αναδυθεί από την έρευνα. Σε μια μελέτη πέντε τοποθεσιών όπου πραγματοποιείται εκπαίδευση εξ αποστάσεως, για παράδειγμα, έχετε επιλέξει αυτούς τους χώρους επειδή η μελέτη τους βοηθά στη διατύπωση μιας θεωρίας για τις στάσεις των φοιτητών απέναντι στη μάθηση εξ αποστάσεως.

Ομοιογενής Δειγματοληψία

Μπορείτε να επιλέξετε ορισμένες χώρους ή άτομα επειδή διαθέτουν ένα παρόμοιο γνώρισμα ή χαρακτηριστικό. Με την ομοιογενή δειγματοληψία (homogeneous sampling) ο ερευνητής παίρνει σκόπιμα δείγμα ατόμων ή χώρων με βάση το αν αποτελούν μέλη μιας υποομάδας που έχει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Για να χρησιμοποιήσετε τη διαδικασία αυτή, πρέπει να προσδιορίσετε τα χαρακτηριστικά και να βρείτε άτομα ή χώρους που τα διαθέτουν. Για παράδειγμα, σε μια επαρχιακή κοινότητα, όλοι οι γονείς που έχουν παιδιά στο σχολείο συμμετέχουν σε ένα πρόγραμμα για γονείς. Επιλέγετε μέλη αυτού του προγράμματος για να τα μελετήσετε επειδή ανήκουν σε μια κοινή υποομάδα της κοινότητας.

Λήψη Κρίσιμου Δείγματος

Μερικές φορές τα άτομα ή οι τοποθεσίες της έρευνας αντιπροσωπεύουν το κεντρικό φαινόμενο με δραματικό τρόπο (Patton, 1990). Εδώ η στρατηγική δειγματοληψίας περιλαμβάνει τη μελέτη ενός **κρίσιμου δείγματος** (critical sample) επειδή αποτελεί εξαιρετική περίπτωση και ο ερευνητής μπορεί να μάθει πολλά για το φαινόμενο. Για παράδειγμα, μελετάτε την εφηβική βία σε ένα λύκειο όπου ένας μαθητής με όπλο απειλήσε έναν καθηγητή. Η κατάσταση αυτή αντιπροσωπεύει ένα δραματικό περιστατικό που απεικονίζει τον τρόπο με τον οποίο μερικοί έφηβοι μπορεί να εκδηλώσουν σχολική βία.

Καιροσκοπική Δειγματοληψία

Μετά την έναρξη της συγκέντρωσης των δεδομένων, μπορεί να διαπιστώσετε ότι πρέπει να

συγκεντρώνετε νέες πληροφορίες για να απαντήσετε με καλύτερο τρόπο στα ερευνητικά σας ερωτήματα. Η **καιροσκοπική δειγματοληψία** (opportunistic sampling) είναι σκόπιμη δειγματοληψία που πραγματοποιείται μετά την έναρξη της έρευνας, για να αξιοποιηθούν τα γεγονότα που ξεδιπλώνονται και θα μας βοηθήσουν να απαντήσουμε στα ερευνητικά ερωτήματα. Στη διαδικασία αυτή, το δείγμα προκύπτει κατά τη διάρκεια της έρευνας. Οι ερευνητές πρέπει να είναι προσεκτικοί όταν επιδίδονται σε αυτή τη μορφή δειγματοληψίας επειδή μπορεί να απομακρύνει την προσοχή από τους αρχικούς στόχους της έρευνας. Ωστόσο, συλλαμβάνει την εξέλιξη ή τον αναδυόμενο χαρακτήρα της ποιοτικής έρευνας με ωραίο τρόπο και μπορεί να οδηγήσει σε καινοτόμες ιδέες και εκπληκτικά ευρήματα. Για παράδειγμα, ξεκινάτε μια μελέτη με δειγματοληψία μέγιστης διακύμανσης για διαφορετικές έφηβες εγκύους στα λύκεια. Κατά τη διαδικασία αυτή βρίσκετε μια έφηβη έγκυο που σχεδιάζει να φέρνει το μωρό της στο σχολείο κάθε μέρα. Επειδή η μελέτη αυτής της έφηβης θα αποκάλυπτε νέες ιδέες σχετικά με τις ισορροπίες σχολείου και παιδιών, καταγράφετε τις δραστηριότητές της στο σχολείο κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης και κατά τους μήνες μετά τη γέννηση του παιδιού της.

Δειγματοληψία-Χιονοστιβάδα

Σε ορισμένες ερευνητικές περιστάσεις, ίσως να μη γνωρίζετε ποιοι είναι οι κατάλληλοι άνθρωποι για να μελετήσετε λόγω του ότι δεν γνωρίζετε καλά το θέμα ή λόγω της πολυπλοκότητας των γεγονότων. Όπως και στην ποσοτική έρευνα, η ποιοτική **δειγματοληψία-χιονοστιβάδα** είναι μια μορφή σκόπιμης δειγματοληψίας που συνήθως εξελίσσεται μετά την έναρξη μιας μελέτης και πραγματοποιείται όταν ο ερευνητής ζητά από τους συμμετέχοντες να προτείνουν άλλα άτομα προς μελέτη. Οι ερευνητές μπορούν να θέσουν αυτό το αίτημα ως ερώτηση κατά τη διάρκεια μιας συνέντευξης ή μέσα από ανεπίσημες συζητήσεις με άτομα σε κάποιο χώρο.

Δειγματοληψία Επιβεβαίωσης ή Διάψευσης

Μια τελευταία μορφή σκόπιμης δειγματοληψίας, που επίσης χρησιμοποιείται μετά την έναρξη των μελετών, είναι η δειγματοληψία ατόμων ή χώρων για να επιβεβαιωθούν ή για να διαψευστούν τα προκαταρκτικά ευρήματα. Η **δειγματοληψία επιβεβαίωσης και διάψευσης** (confirming and disconfirming sampling) είναι μια σκόπιμη στρατηγική που χρησιμοποιείται κατά τη διάρκεια μιας μελέτης ως επαναληπτική έρευνα συγκεκριμένων περιπτώσεων για τον έλεγχο ή για τη διερεύνηση περαιτέρω συγκεκριμένων ευρημάτων. Αν και η δειγματοληψία αυτή εξυπηρετεί την επαλήθευση της ακρίβειας των ευρημάτων σε όλη τη μελέτη, αντιπροσωπεύει επίσης μια διαδικασία που χρησιμοποιείται κατά τη διάρκεια μιας μελέτης. Για παράδειγμα, διαπιστώνετε ότι οι πρόεδροι των τμημάτων υποστηρίζουν τους πανεπιστημιακούς στην εξέλιξή τους ως διδάσκοντες, λειτουργώντας ως μέντορες. Μετά τις αρχικές συνεντεύξεις με τους προέδρους, επιβεβαιώνετε περαιτέρω το ρόλο του μέντορα μέσω δειγματοληψίας και μελέτης των προέδρων που έχουν ελαινεθεί από τους πανεπιστημιακούς ως "καλοί" μέντορες.

Μέγεθος Δείγματος ή Αριθμός Ερευνητικών Χώρων

Ο αριθμός των ατόμων και των χώρων όπου πραγματοποιείται μια δειγματοληψία διαφέρει από μία ποιοτική μελέτη σε άλλη. Θα μπορούσατε να εξετάσετε μερικές δημοσιευμένες ποιοτικές μελέτες και να δείτε τι αριθμό χώρων ή συμμετεχόντων χρησιμοποίησαν οι ερευνητές. Ακολουθούν μερικές γενικές κατευθυντήριες γραμμές:

- Είναι συνηθισμένο σε μια ποιοτική μελέτη να εξετάζονται μερικά άτομα ή μερικές περιπτώσεις. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η συνολική ικανότητα ενός ερευνητή να παρέχει μια λεπτομερή εικόνα μειώνεται με την προσθήκη νέων ατόμων ή νέων χώρων. Ένας στόχος της ποιοτικής έρευνας είναι να παρουσιάσει την πολυπλοκότητα ενός χώρου ή των πληροφοριών που παρέχουν τα άτομα.
- Σε μερικές περιπτώσεις, θα μπορούσατε να μελετήσετε ένα μόνο άτομο ή ένα μόνο χώρο. Σε άλλες περιπτώσεις, ο αριθμός μπορεί να διαφέρει, ξεκινώντας από 1 ή 2 και φτάνοντας μέχρι 30 ή 40. Λόγω της ανάγκης για αναφορά λεπτομερειών για κάθε άτομο ή τοποθεσία, ο μεγάλος αριθμός περιπτώσεων μπορεί να γίνει δύσχρηστος και να έχει ως αποτέλεσμα τη συλλογή επιφανειακών απόψεων. Επιπλέον, η συγκέντρωση

ποιοτικών δεδομένων και η ανάλυσή τους χρειάζεται πολύ χρόνο. Έτσι η προσθήκη κάθε ατόμου ή τόπου απλώς επιμηκύνει το χρόνο αυτό.

Ας δούμε μερικά συγκεκριμένα παραδείγματα για να διαπιστώσουμε πόσα άτομα και πόσοι χώροι χρησιμοποιήθηκαν. Οι ποιοτικοί ερευνητές μπορεί να συγκεντρώσουν δεδομένα από μεμονωμένα άτομα. Για παράδειγμα, στην ποιοτική μελέτη της περίπτωσης του Basil McGee, ενός καθηγητή θετικών επιστημών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, οι Brickhouse και Bodner (1992) διερεύνησαν τις πεποιθήσεις του για την επιστήμη και για τη διδασκαλία της, καθώς και το πώς αυτές διαμόρφωναν τη διδασκαλία του μέσα στην τάξη. Σε άλλη περίπτωση, αρκετά άτομα συμμετείχαν σε μια ποιοτική μελέτη για την εξέταση της θεμελιωμένης θεωρίας. Οι ερευνητές εξέτασαν 20 γονείς παιδιών που χαρακτηρίζονταν ως πάσχοντα από διαταραχή ελλειμματικής προσοχής και υπερκινητικότητας (ADHD) (Reid, Hertzog, & Snyder, 1996). Πιο εκτεταμένη συγκέντρωση δεδομένων χρησιμοποιήθηκε στην ποιοτική εθνογραφική μελέτη της κουλτούρας της αδελφότητας, και της εκμετάλλευσης και της θυματοποίησης των γυναικών. Ο Rhoads (1995) διεξήγαγε 12 επίσημες και 18 ανεπίσημες συνεντεύξεις, έκανε παρατηρήσεις και συγκέντρωσε πολυάριθμα έγγραφα για τα περιστατικά.

Αν ήσασταν η Μαρία και επιθυμούσατε να απαντήσετε στο ερώτημα, "ποιες είναι οι εμπειρίες των μαθητών από την οπλοφορία στο λύκειο;" ποια στρατηγική σκόπιμης δειγματοληψίας θα χρησιμοποιούσατε; Πριν δείτε τις απαντήσεις που δίνω, γράψτε τουλάχιστον δύο πιθανές στρατηγικές σε ένα φύλλο χαρτί.

Ας σκεφτούμε μερικές επιλογές ανάλογα με τους μαθητές που έχει στη διάθεσή της η Μαρία.

- Μια επιλογή θα ήταν η χρήση δειγματοληψίας μέγιστης διακύμανσης, και οι συνεντεύξεις με αρκετούς μαθητές που διαφέρουν στο είδος της παράβασης που διέπραξαν όσον αφορά στην οπλοφορία στο σχολείο. Για παράδειγμα, ένας μαθητής μπορεί να έχει απειλήσει κάποιον άλλο. Άλλος μαθητής μπορεί να χρησιμοποιήσει μαχαίρι σε κάποιον καβγά. Ένας τρίτος μαθητής μπορεί να είχε μαχαίρι στο ντουλάπι του και κάποιος καθηγητής να το ανακάλυψε. Αυτοί οι τρεις μαθητές αντιπροσωπεύουν διαφορετικά είδη οπλοκατοχής στο σχολείο, και κάθε ένας πιθανά να έχει διαφορετικές απόψεις για τους μαθητές που έχουν μαχαίρια στο σχολείο.
- Μια άλλη επιλογή θα ήταν η λήψη κρίσιμου δείγματος. Θα μπορούσατε να πάρετε συνεντεύξεις από κάποιον μαθητή που χρησιμοποίησε μαχαίρι κατά τη διάρκεια ενός καβγά. Πρόκειται για ένα παράδειγμα δημόσιας χρήσης όπλου και αντιπροσωπεύει μια δραματική πράξη που αξίζει να μελετηθεί από μόνη της.

Μπορείτε να σκεφτείτε άλλες προσεγγίσεις που θα μπορούσατε να χρησιμοποιήσετε στη δειγματοληψία; Επίσης, πόσους μαθητές θα μελετούσατε και ποιοι είναι οι λόγοι για την επιλογή σας;

ΤΙ ΕΙΔΗ ΑΔΕΙΩΝ ΘΑ ΧΡΕΙΑΣΤΟΥΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ ΣΕ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΥΣ;

Παρόμοια με την ποσοτική έρευνα, η απόκτηση πρόσβασης στο χώρο ή στο άτομο/στα άτομα σε μια ποιοτική έρευνα απαιτεί την εξασφάλιση αδειών σε διαφορετικά επίπεδα, όπως του οργανισμού, του χώρου, των ατόμων και των θεσμοθετημένων συμβουλίων της πανεπιστημιούπολης. Ιδιαίτερη σημασία έχουν η διαπραγμάτευση της έγκρισης με τα συμβούλια της πανεπιστημιούπολης και ο εντοπισμός των ατόμων σε χώρους που διευκολύνουν τη συγκέντρωση ποιοτικών δεδομένων.

Αναζήτηση της Έγκρισης από το Θεσμοθετημένο Συμβούλιο

Οι ερευνητές που ζητούν την άδεια να μελετήσουν άτομα σε μια ποιοτική έρευνα πρέπει να περάσουν από τη διαδικασία έγκρισης του συμβουλίου της πανεπιστημιούπολης. Τα στάδια αυτά περιλαμβάνουν την αίτηση χορήγησης άδειας, την σύνταξη μιας περιγραφής της έρευνας, το σχεδιασμό ενός εντύπου συναίνεσης κατόπιν ενημέρωσης, και την ανασκόπηση της έρευνας. Επειδή η συγκέντρωση ποιοτικών δεδομένων περιλαμβάνει μεγάλες περιόδους συλλογής πληροφοριών που αφορούν άμεσα ανθρώπους και την καταγραφή λεπτομερών

προσωπικών απόψεων από άτομα, πρέπει να παρέχετε στο συμβούλιο μια λεπτομερή περιγραφή των διαδικασιών σας. Αυτές οι λεπτομέρειες είναι απαραίτητες, επειδή το συμβούλιο μπορεί να μη γνωρίζει την ποιοτική προσέγγιση στην εκπαιδευτική έρευνα, και επειδή θα περάσετε χρόνο στα σπίτια, στους χώρους εργασίας ή στις τοποθεσίες των ανθρώπων όπου θα συγκεντρώσετε δεδομένα.

Υπάρχουν στρατηγικές που ίσως αποδειχτούν χρήσιμες όταν διαπραγματεύεστε τη διεξαγωγή ποιοτικής έρευνας με το συμβούλιο:

- Διαπιστώστε αν τα άτομα που εξετάζουν την πρότασή σας στο συμβούλιο είναι εξοικειωμένα με την ποιοτική έρευνα. Αναζητήστε τα άτομα εκείνα που έχουν εμπειρία στη διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας. Αυτό απαιτεί προσεκτική εκτίμηση των μελών του συμβουλίου.
- Αναπτύξτε λεπτομερείς περιγραφές των διαδικασιών έτσι ώστε οι αξιολογητές να έχουν πλήρη εικόνα των πιθανών κινδύνων για τους ανθρώπους και τους χώρους που θα μελετήσετε.
- Αναφέρετε λεπτομερώς τους τρόπους με τους οποίους θα προστατέψετε την ανωνυμία των συμμετεχόντων. Αυτοί μπορεί να περιλαμβάνουν την κάλυψη των ονομάτων των ατόμων, την απόδοση ψευδώνυμων σε άτομα ή οργανισμούς ή την επιλογή της απόκρυψης στοιχείων που θα οδηγούσαν στην αναγνώριση των συμμετεχόντων και των τόπων έρευνας.
- Συζητήστε την ανάγκη για σεβασμό του τόπου έρευνας και για την όσο το δυνατόν μικρότερη ενόχληση ή διάσπαση. Όταν παίρνετε την άδεια να μπειτε στο χώρο, πρέπει να σέβετε την ιδιοκτησία και να μην θίγετε ζητήματα που μπορεί να κάνουν τους συμμετέχοντες να αμφισβητήσουν την ομάδα ή τον οργανισμό. Αυτό απαιτεί τη διατήρηση μιας λεπτής ισορροπίας ανάμεσα στη διερεύνηση ενός φαινομένου σε βάθος και το σεβασμό απέναντι στα άτομα και στην ιδιοκτησία.
- Αναφέρετε λεπτομερώς πώς η μελέτη θα παρέχει ευκαιρίες "ανταπόδοσης" με κάποιον τρόπο στα άτομα που μελετάτε (π.χ., μπορείτε να παρέχετε δωρεάν υπηρεσίες στην τοποθεσία, να υπερασπιστείτε τις ανάγκες εκείνων που μελετήσατε ή να μοιραστείτε μαζί τους τις όποιες χρηματικές απολαβές δεχτείτε για τη μελέτη σας).
- Αναγνωρίστε ότι, κατά την παρατεταμένη αλληλεπίδραση με τους συμμετέχοντες, ίσως υιοθετήσετε τις πεποιθήσεις τους και ίσως ακόμα και να γίνετε υπέρμαχος των ιδεών τους.
- Προσδιορίστε τις πιθανές ανισορροπίες δυνάμεων που μπορεί να προκύψουν ανάμεσα σε σας και τους συμμετέχοντες, και το πώς η μελέτη σας θα ασχοληθεί με αυτές. Για παράδειγμα, μια ανισορροπία δυνάμεων προκύπτει όταν ένας ερευνητής μελετά τον εργοδότη του ή τους υπαλλήλους του στο χώρο εργασίας. Αν αυτή είναι η περίπτωση σας, σκεφτείτε να ενδεχόμενο να ερευνησετε τόπους στους οποίους δεν υπάρχουν δικά σας συμφέροντα ή προσπαθήστε να συγκεντρώσετε δεδομένα με έναν τρόπο που θα ελαχιστοποιεί μια ανισότητα δυνατοτήτων ανάμεσα σε σας και τους συμμετέχοντες (π.χ., να παρατηρείτε αντί να παίρνετε συνεντεύξεις).
- Αναφέρετε λεπτομερώς πόσο χρόνο θα περάσετε στο χώρο έρευνας. Οι λεπτομέρειες αυτές μπορεί να περιλαμβάνουν τον αναμενόμενο αριθμό ημερών, τη διάρκεια κάθε επίσκεψης και τη συχνότητα που θα πραγματοποιηθούν οι επισκέψεις.
- Να συμπεριλάβετε στην περιγραφή της εργασίας μια λίστα των ερευνητικών ερωτημάτων έτσι ώστε οι αξιολογητές του συμβουλίου να μπορούν να προσδιορίσουν πόσο λεπτομερή μπορεί να είναι τα ερωτήματα. Συνήθως, τα ποιοτικά ερευνητικά ερωτήματα είναι ανοιχτά και γενικά και υπογραμμίζουν μια μη επεκτατική στάση εκ μέρους του ερευνητή.

Θυροφύλακες

Στην ποιοτική έρευνα, συχνά πρέπει να αναζητήσετε και να εξασφαλίσετε άδειες από άτομα και χώρους σε πολλά επίπεδα. Λόγω του χαρακτήρα, της έκτασης και της πλειάδας των συνεντεύξεων με τους συμμετέχοντες, ίσως θα σας ήταν χρήσιμο να βρείτε και να αξιοποιήσετε ένα θυροφύλακα. Ο **θυροφύλακας** (gatekeeper) είναι ένα άτομο που έχει έναν επίσημο ή ανεπίσημο ρόλο στο χώρο, εξασφαλίζει την είσοδο, βοηθά τους ερευνητές να εντοπίσουν άτομα και συνεισφέρει στον προσδιορισμό των τόπων της μελέτης (Hammersley & Atkinson, 1995). Για παράδειγμα, το άτομο αυτό μπορεί να είναι ένας καθηγητής, ένας λυκειάρχης, ο

αρχηγός κάποιας ομάδας ή ο ανεπίσημος επικεφαλής ενός ειδικού προγράμματος. Συνήθως το άτομο αυτό κατέχει μια θέση "ισχύος" στον τόπο που σχεδιάζουν να μελετήσουν οι ερευνητές. Ο εντοπισμός ενός θυροφύλακα στο χώρο έρευνας και η εξασφάλιση της υποστήριξης και της εμπιστοσύνης του μπορεί να χρειαστεί χρόνο. Ίσως απαιτηθεί από σας να υποβάλετε γραπτές πληροφορίες σχετικά με την έρευνα για να προχωρήσετε. Οι πληροφορίες αυτές μπορεί να περιλαμβάνουν ερωτήματα όπως:

- Γιατί η τοποθεσία αυτή επιλέχθηκε για μελέτη;
- Τί αναμένεται να γίνει στο χώρο κατά την ερευνητική μελέτη (δηλ., χρόνος και πόροι που απαιτούνται από τους συμμετέχοντες και από σας);
- Πόσο χρόνο θα παραμείνετε στο χώρο έρευνας;
- Τι ενδεχόμενο υπάρχει να είναι η παρουσία σας διασπαστική;
- Πώς θα χρησιμοποιήσετε και θα αναφέρετε τα αποτελέσματα;
- Τί θα κερδίσουν από τη μελέτη τα άτομα σ' αυτή την τοποθεσία (Bogdan & Biklen, 1998);

Ας δούμε ένα παράδειγμα λειτουργίας ενός θυροφύλακα σε μια ποιοτική μελέτη.

Ένας ερευνητής, ενώ διεξάγει μια ποιοτική μελέτη που διερευνά τη συμπεριφορά ανεπίσημων φατριών μαθητών που μπορεί να παρουσιάζουν βίαιη συμπεριφορά, μιλάει με πολλά μέλη προσωπικού του λυκείου. Τελικά, η συντονίστρια των κοινωνικών θεμάτων αποδεικνύεται μια καλή θυροφύλακας. Προτείνει στον ερευνητή να χρησιμοποιήσει την καφετέρια του σχολείου ως ένα σημαντικό χώρο για να δει τις σχολικές φατρίες σε δράση. Επισημαίνει επίσης αρκετούς συγκεκριμένους αρχηγούς φατριών μεταξύ των μαθητών (π.χ., η ομάδα των πανκ) που μπορούν να βοηθήσουν τον ερευνητή να κατανοήσει τη συμπεριφορά των μαθητών.

✓ **Ελέγξτε την κατανόηση που έχετε πετύχει στο ηλεκτρονικό κείμενο της Pearson.**

ΤΙ ΕΙΔΗ ΠΟΙΟΤΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΘΑ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΤΕ;

Μια άλλη πτυχή της συγκέντρωσης ποιοτικών δεδομένων είναι ο προσδιορισμός του είδους των δεδομένων που θα αφορούν στα ερευνητικά σας ερωτήματα. Έτσι, είναι σημαντικό να εξοικειωθείτε με τα ερωτήματα και τα θέματά σας και να πραγματοποιήσετε ανασκόπησή τους πριν αποφασίσετε σχετικά με τα είδη των ποιοτικών δεδομένων που θα συγκεντρώσετε. Στην ποιοτική έρευνα, θέτετε γενικές, ευρείες ερωτήσεις στους συμμετέχοντες και τους επιτρέπετε να εκφέρουν τις απόψεις τους χωρίς να περιορίζονται από την δική σας. Επιπλέον, κάνετε μια εκτεταμένη συγκέντρωση πληροφοριών, περνώντας πολύ χρόνο στον τόπο όπου οι άνθρωποι εργάζονται, παίζουν ή επιδίδονται στο φαινόμενο που επιθυμείτε να μελετήσετε. Από το χώρο, θα συγκεντρώσετε λεπτομερείς πληροφορίες για να εξακριβώσετε την πολυπλοκότητα του κεντρικού φαινομένου.

Μπορούμε να κατανοήσουμε τον ποικιλόμορφο χαρακτήρα των ποιοτικών μορφών δεδομένων όταν τοποθετηθούν στις παρακάτω κατηγορίες:

- Παρατηρήσεις.
- Συνεντεύξεις και ερωτηματολόγια.
- Έγγραφα.
- Οπτικοακουστικό υλικό.

Συγκεκριμένα παραδείγματα από είδη δεδομένων σ' αυτές τις τέσσερις κατηγορίες παρουσιάζονται στο Σχήμα 7.3. Παραλλαγές από τη συγκέντρωση δεδομένων και στους τέσσερις τομείς αναδύονται συνεχώς. Πιο πρόσφατα, οι βιντεοκασέτες, τα δείγματα μαθητικών εργασιών μέσα στην τάξη, και η χρήση ηλεκτρονικής αλληλογραφίας προσελκύουν όλο και μεγαλύτερη προσοχή ως μορφές δεδομένων. Ο Πίνακας 7.1 παρουσιάζει τις κατηγορίες συγκέντρωσης δεδομένων, το είδος των δεδομένων που προκύπτει από αυτές, και έναν ορισμό για κάθε συγκεκριμένο είδος. Ας δούμε τώρα πιο προσεκτικά κάθε μία από τις τέσσερις κατηγορίες, τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά τους.

ΣΧΗΜΑ 7.3**Μια Επιτομή των Προσεγγίσεων Συγκέντρωσης Δεδομένων στην Ποιοτική Έρευνα****Παρατηρήσεις**

Συγκεντρώνετε σημειώσεις πεδίου μέσα από:

- Πραγματοποίηση παρατήρησης ως συμμετέχων
- Πραγματοποίηση παρατήρησης ως παρατηρητής
- Αφιέρωση περισσότερου χρόνου στη συμμετοχή παρά στην παρατήρηση
- Αφιέρωση περισσότερου χρόνου στην παρατήρηση παρά στη συμμετοχή
- Παρατήρηση πρώτα από "έξω", μετά συμμετέχοντας στο πλαίσιο και παρατηρώντας από "μέσα"

Συνεντεύξεις και Ερωτηματολόγια

- Διεξάγετε μη δομημένη, ανοιχτή συνέντευξη και κρατάτε σημειώσεις από αυτή.
- Διεξάγετε μη δομημένη, ανοιχτή συνέντευξη, ηχογραφείτε τη συνέντευξη και τη μεταγράφετε.
- Διεξάγετε μη ημιδομημένη συνέντευξη, ηχογραφείτε τη συνέντευξη και τη μεταγράφετε.
- Διεξάγετε εστιασμένες ομαδικές συνεντεύξεις, ηχογραφείτε τις συνεντεύξεις και τις μεταγράφετε.
- Συγκεντρώνετε ανοιχτές απαντήσεις με μια συνέντευξη ή ένα ερωτηματολόγιο σε ηλεκτρονική μορφή.
- Συγκεντρώνετε ανοιχτές απαντήσεις στα ερωτήματα ενός ερωτηματολογίου.

Έγγραφα

- Κρατάτε ημερολόγιο κατά τη διάρκεια της ερευνητικής μελέτης.
- Ζητάτε από κάποιον συμμετέχοντα να κρατάει ημερολόγιο κατά την ερευνητική μελέτη.
- Συγκεντρώνετε προσωπικές επιστολές από τους συμμετέχοντες.
- Αναλύετε δημόσια έγγραφα (π.χ., επίσημα υπομνήματα, πρακτικά συναντήσεων, υλικό αρχείων).
- Αναλύετε σχολικά έγγραφα (π.χ., αναφορές παρακολούθησης, ποσοστά παραμονής στο σχολείο, ποσοστά εγκατάλειψης σπουδών ή πειθαρχικές παραπομπές).
- Εξετάζετε αυτοβιογραφίες ή βιογραφίες.
- Συγκεντρώνετε ή σχεδιάζετε χάρτες και πίνακες θέσεων.
- Εξετάζετε δείγματα εργασίας ή λιγότερο επίσημα παραδείγματα από τις εργασίες των μαθητών.
- Συγκεντρώνετε ηλεκτρονική αλληλογραφία ή άλλα ηλεκτρονικά δεδομένα.

Οπτικοακουστικό υλικό

- Εξετάζετε ενδείξεις από σωματικά ίχνη (π.χ., πατημασιές στο χιόνι).
- Βιντεοσκοπείτε μια κοινωνική κατάσταση για ένα άτομο ή για μια ομάδα.
- Εξετάζετε φωτογραφίες ή βιντεοκασέτες.
- Συγκεντρώνετε ήχους (π.χ., μουσικούς ήχους, το γέλιο ενός παιδιού ή το κορνάρισμα αυτοκινήτων).
- Εξετάζετε προσωπικά υπάρχοντα ή τελετουργικά αντικείμενα.
- Ζητάτε από τους συμμετέχοντες να βγάλουν φωτογραφίες ή να τραβήξουν βίντεο.

Πηγές: Creswell (2013) και Mills (2011).

Παρατηρήσεις

Όταν οι εκπαιδευτικοί σκέφτονται την ποιοτική έρευνα, συχνά έχουν στο μυαλό τους τη διαδικασία της συγκέντρωσης δεδομένων παρατήρησης μέσα σε ένα συγκεκριμένο σχολικό πλαίσιο. Αναμφισβήτητα, οι παρατηρήσεις αντιπροσωπεύουν μια συχνά χρησιμοποιούμενη μορφή συγκέντρωσης δεδομένων, με τον ερευνητή να είναι ικανός να υιοθετεί διαφορετικούς ρόλους στην πορεία (Spradley, 1980).

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.1

Μορφές Συγκέντρωσης Ποιοτικών Δεδομένων

Μορφές Συγκέντρωσης Δεδομένων	Είδη Δεδομένων	Ορισμός Είδους Δεδομένων
Παρατηρήσεις	Σημειώσεις πεδίου και σκίτσα	Μη δομημένα δεδομένα κειμένου και φωτογραφίες τραβηγμένες κατά τις παρατηρήσεις από τον ερευνητή.
Συνεντεύξεις και ερωτηματολόγια	Μεταγραφές ανοιχτών συνεντεύξεων ή ανοιχτών ερωτήσεων σε ερωτηματολόγια	Μη δομημένα δεδομένα κειμένου που προέρχονται από τη μεταγραφή μαγνητοφωνημένων συνεντεύξεων ή μέσω της μεταγραφής ανοιχτών απαντήσεων σε ερωτήσεις ερωτηματολογίων.
Έγγραφα	Σημειώσεις γραμμένες με το χέρι σε έγγραφα ή έγγραφα οπτικής σάρωσης	Δημόσια (π.χ., σημειώσεις από συναντήσεις) και ιδιωτικά (π.χ., ημερολόγια) αρχεία διαθέσιμα στον ερευνητή.
Οπτικοακουστικό υλικό	Εικόνες, φωτογραφίες, βιντεοκασέτες, αντικείμενα, ήχοι	Οπτικοακουστικό υλικό που αποτελείται από εικόνες τόπων ή ήχους ανθρώπων καταγραμμένους από τον ερευνητή ή από κάποιον άλλο.

Η **παρατήρηση** (observation) είναι η διαδικασία συγκέντρωσης ανοιχτών πληροφοριών από πρώτο χέρι παρατηρώντας ανθρώπους και χώρους σε έναν τόπο έρευνας. Ως μια μορφή συγκέντρωσης πληροφοριών, η παρατήρηση έχει πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα. Στα πλεονεκτήματα περιλαμβάνονται η ευκαιρία να καταγραφούν οι πληροφορίες όπως εμφανίζονται μέσα σε ένα πλαίσιο, να μελετηθεί η πραγματική συμπεριφορά και να μελετηθούν τα άτομα που δυσκολεύονται να εκφράσουν λεκτικά τις ιδέες τους (π.χ., παιδιά προσχολικής ηλικίας). Μερικά από τα μειονεκτήματα των παρατηρήσεων είναι ότι θα περιοριστείτε σε εκείνους τους χώρους και τις καταστάσεις όπου μπορείτε να αποκτήσετε πρόσβαση. Επίσης, σ' αυτές τις τοποθεσίες, ίσως να δυσκολεύεστε να αναπτύξετε επαφή με τα άτομα. Αυτό μπορεί να συμβεί αν τα άτομα δεν είναι συνηθισμένα στην επίσημη έρευνα (π.χ., ένα μη πανεπιστημιακό περιβάλλον). Η παρατήρηση μέσα σε ένα περιβάλλον απαιτεί ανεπτυγμένες δεξιότητες ακρόασης και μεγάλη προσοχή στις οπτικές λεπτομέρειες. Απαιτείται επίσης διαχείριση ζητημάτων όπως η πιθανή εξαπάτηση από τους ανθρώπους που παρατηρούνται και η αρχική αμηχανία του να είναι κανείς "απ' έξω" χωρίς προσωπική υποστήριξη σε ένα περιβάλλον (Hammersley & Atkinson, 1995).

Ρόλοι Παρατήρησης

Παρά τις πιθανές δυσκολίες που εκτέθηκαν παραπάνω, η παρατήρηση συνεχίζει να αποτελεί μια ευρέως αποδεκτή μορφή συγκέντρωσης ποιοτικών δεδομένων. Η χρήση της απαιτεί να υιοθετήσετε έναν ιδιαίτερο ρόλο ως παρατηρητής. Κανένας ρόλος δεν είναι κατάλληλος για όλες τις περιπτώσεις. Οι ρόλοι ποικίλουν ανάλογα με την άνεση που προσφέρει ο χώρος, την επαφή σας με τους συμμετέχοντες και το πόσο καλά μπορείτε να συγκεντρώσετε δεδομένα ώστε να κατανοήσετε το κεντρικό φαινόμενο. Αν και υπάρχουν πολλοί ρόλοι (βλ. Spradley, 1980), μπορεί να σκεφτείτε έναν από τους τρεις δημοφιλέστερους.

Ο Ρόλος του Συμμετέχοντος Παρατηρητή Για να μάθετε πραγματικά για μια κατάσταση, μπορείτε να συμμετάσχετε σε δραστηριότητες στο χώρο έρευνας. Αυτό προσφέρει εξαιρετικές ευκαιρίες να συλλέξετε εμπειρίες για τις απόψεις των συμμετεχόντων. Ο **συμμετέχων παρατηρητής** (participant observer) είναι ένας ρόλος που υιοθετείται όταν οι παρατηρητές συμμετέχουν σε δραστηριότητες στο περιβάλλον που παρατηρούν. Ως συμμετέχων, υιοθετείτε το ρόλο ενός "εσωτερικού" παρατηρητή που πραγματικά παίρνει μέρος σε δραστηριότητες που γίνονται στον τόπο της μελέτης. Την ίδια στιγμή που συμμετέχετε σε δραστηριότητες, καταγράφετε πληροφορίες. Ο ρόλος αυτός απαιτεί την εξασφάλιση άδειας για συμμετοχή σε δραστηριότητες και την υιοθέτηση ενός άνετου ρόλου ως παρατηρητή μέσα στο περιβάλλον. Είναι

δύσκολο να κρατάει κανείς σημειώσεις ενώ συμμετέχει, και ίσως χρειαστεί να περιμένετε και να καταγράψετε τις παρατηρήσεις αφού φύγετε από τον τόπο έρευνας.

Ο Ρόλος του Αμέτοχου Παρατηρητή Σε μερικές περιπτώσεις, ίσως να μην είστε ιδιαίτερα εξοικειωμένοι με τον τόπο και τους ανθρώπους ώστε να συμμετάσχετε στις δραστηριότητες. Ο **αμέτοχος παρατηρητής** (nonparticipant observer) είναι ένας παρατηρητής που επισκέπτεται ένα χώρο και κρατάει σημειώσεις χωρίς να συμμετέχει στις δραστηριότητες. Ο αμέτοχος παρατηρητής βρίσκεται "απ' έξω" και κάθεται στην περιφέρεια ή σε κάποιο πλεονεκτικό σημείο ώστε να παρακολουθεί και να καταγράφει το φαινόμενο που μελετάται (π.χ., το πίσω μέρος της σχολικής αίθουσας). Ο ρόλος αυτός απαιτεί μικρότερη πρόσβαση από ό,τι ο ρόλος του συμμετέχοντος. Έτσι οι θυροφύλακες και τα άτομα σε ένα χώρο έρευνας μπορεί να αισθάνονται πιο άνετα με αυτόν. Ωστόσο, αν δεν συμμετέχετε ενεργά, απομακρύνετε από την πραγματική εμπειρία και οι παρατηρήσεις που κάνετε ίσως να μην είναι τόσο συγκεκριμένες όσο αν συμμετείχατε.

Αλλάζοντας Ρόλους Παρατήρησης Σε πολλές περιπτώσεις παρατήρησης, η μεταβολή ή η αλλαγή ρόλων αποτελεί πλεονέκτημα. Έτσι είναι δύσκολο να κατηγοριοποιηθεί ο ρόλος σας ως αυστηρά συμμετοχικός ή μη συμμετοχικός. Ο **μεταβαλλόμενος ρόλος παρατήρησης** (changing observational role) είναι εκείνος στα πλαίσια του οποίου οι παρατηρητές προσαυμίζουν το ρόλο τους στην κατάσταση. Για παράδειγμα, μπορεί αρχικά να μπειτε σε έναν χώρο και να παρατηρείτε χωρίς να συμμετέχετε, να χρειάζεται απλώς να "κοιτάτε τριγύρω" κατά τις πρώτες φάσεις της έρευνας. Έπειτα σιγά-σιγά εμπλέκεστε ως συμμετέχων. Μερικές φορές συμβαίνει το αντίστροφο και ένας μέτοχος μετατρέπεται σε αμέτοχο. Ωστόσο, το να μπαίνετε σε έναν χώρο χωρίς να συμμετέχετε αποτελεί μια συχνά χρησιμοποιούμενη προσέγγιση. Λίγο αργότερα, όταν αναπτυχθούν επαφές, γίνετε μέτοχος στη διαδικασία. Η υιοθέτηση και των δύο ρόλων σας επιτρέπει αφενός να συμμετέχετε ως υποκείμενα στο περιβάλλον και αφετέρου να το βλέπετε αντικειμενικότερα.

Ακολουθεί ένα παράδειγμα στο οποίο ένας ερευνητής ξεκίνησε ως αμέτοχος και μετά έγινε συμμετοχος στη διαδικασία της παρατήρησης:

Ένας ερευνητής που μελετούσε τη χρήση ασύρματων φορητών υπολογιστών σε μια τάξη πολυπολιτισμικών μεθόδων διδασκαλίας πέρασε τις τρεις πρώτες επισκέψεις στην τάξη παρατηρώντας από τις πίσω σειρές. Επιθυμούσε να μάθει τη διαδικασία μέσω της οποίας διδασκόταν το μάθημα, την αλληλεπίδραση του διδάσκοντος με τους μαθητές, και τη γενική προσέγγιση του διδάσκοντος στη διδασκαλία. Έπειτα, κατά την τέταρτη επίσκεψή του, οι μαθητές άρχισαν να χρησιμοποιούν φορητούς υπολογιστές, και ο παρατηρητής έγινε συμμετοχος και συνεργάστηκε με μια μαθήτρια που χρησιμοποιούσε το φορητό υπολογιστή από το θρανίο της για να αλληλεπιδράσει με τον Ιστότοπο του διδάσκοντος.

Η Διαδικασία της Παρατήρησης

Όπως μόλις είδαμε στη συζήτηση σχετικά με τους διαφορετικούς ρόλους παρατήρησης, ο ποιοτικός ερευνητής επιδίδεται σε μια διαδικασία παρατήρησης, ανεξάρτητα από το ρόλο. Αυτή η γενική διαδικασία περιγράφεται στα παρακάτω στάδια:

1. *Επιλέγετε έναν τόπο για παρατήρηση, ο οποίος μπορεί να σας βοηθήσει με τον καλύτερο τρόπο να κατανοήσετε το κεντρικό φαινόμενο.* Εξασφαλίστε τις απαιτούμενες άδειες που χρειάζονται για να αποκτήσετε πρόσβαση στο χώρο.
2. *Μπείτε στο χώρο αργά κοιτάζοντας γύρω.* Αποκτήστε μια γενική αίσθηση του χώρου και κρατήστε περιορισμένες σημειώσεις, τουλάχιστον στα αρχικά στάδια. Πραγματοποιήστε σύντομες παρατηρήσεις στην αρχή, επειδή μάλλον θα κατακλυστείτε από όλες τις δραστηριότητες που εξελίσσονται. Αυτή η αργή είσοδος επιτρέπει τη δημιουργία επαφής με τα άτομα στο χώρο και σας βοηθά να αφομοιώσετε το μεγάλο πλήθος των πληροφοριών.
3. *Προσδιορίστε στο χώρο ποιον ή τι θα παρατηρήσετε, πότε και πόση ώρα.* Οι θυροφύλακες μπορούν να παρέχουν καθοδήγηση καθώς λαμβάνετε αυτές τις αποφάσεις. Οι πρακτικές απαιτήσεις της κατάστασης, όπως η διάρκεια μιας περιόδου μαθήματος ή η διάρκεια της δραστηριότητας, θα περιορίσουν τη συμμετοχή σας.
4. *Καθορίστε, αρχικά, το ρόλο σας ως παρατηρητής.* Επιλέξτε ανάμεσα στο ρόλο του συμμετέχοντος και του αμέτοχου κατά τις πρώτες παρατηρήσεις σας. Σκεφτείτε αν

ΣΧΗΜΑ 7.4

Δείγμα Σημειώσεων Πεδίου από την Παρατήρηση ενός Αντικειμένου Τέχνης από ένα Μαθητή

Σημειώσεις Πεδίου από Παρατήρηση - Αντικείμενο Τέχνης μέσα στην Τάξη

Περιβάλλον: Αίθουσα 306

Παρατηρητής: Ξ

Ρόλος Παρατηρητή: Παρατηρητής Αντικειμένου

Ώρα: 4.30 μμ, 9 Μαρτίου 2004

Διάρκεια Παρατήρησης: 20 λεπτά

Περιγραφή Αντικειμένου

- 4.35 Αφή Ο Ξ αγγίζει τη βάση. Τραχύ ξύλο, κολλημένο ακατόνιστα. Το πάνω μέρος του αντικειμένου έχει την αφή της φτηνής περούκας. Η βάση μετακιλήθηκε και το πλέξιμο ήταν σφιχτό. Η φάθα είναι λεία.
- 4.40 Όραση Το αντικείμενο στέκεται πάνω σε τέσσερις ξυλόπροκες που κρατούν μια ξύλινη βάση. Η βάση είναι διακοσμημένη με φεστογαρισμένα σκαλισματα. Το ξύλο έχει ανοιχτό, φυσικό χρώμα και είναι λειασμένο και φιγυρισμένο. Έχει σχήμα πυραμίδας, κομμένης κοφτά στο κάτω μέρος της άλλης πλευράς.
- 4.50 Ήχος Οι μαθητές σχολίαζαν καθώς άγγιζαν το αντικείμενο, "Α, τρίχες είναι αυτές!" "Είναι καλά στερωμένες!" "Όταν αγγίζεις τις τρίχες ακούγεται ένα απαλό θρόισμα..."
- 5.02 Το αντικείμενο μυρίζει σαν στεγνή πέτρινη πλάκα. Είναι άοσμο. Αλλά το πάνω μισό μέρος του έχει μια μυρωδιά μούχλας και σκόνης, και κανένας δεν θέλει να το μυρίσει.

Στοχαστικές Σημειώσεις (αντιλήψεις, προαισθήματα, θέματα)

- Πολλοί μαθητές αγγίζουν το αντικείμενο -οι περισσότεροι το πλησιάζουν αργά, προσεκτικά.
- Κάποιοι ωραίοι παραλληλισμοί έρχονται στο μυαλό.
- Το αντικείμενο αυτό πραγματικά περιγράφεται δύσκολα - ίσως θα ηρέπει να χρησιμοποιήσω διαστάσεις, Αλλά έχει αρκετά μέρη.
- Κρατάω αρκετές καλές παρατηρήσεις από τους μαθητές.
- Οι "ήχοι" θα μπορούσαν κάλλιστα να είναι ένα από τα θέματά μου!
- Το αντικείμενο αυτό φαίνεται να αλλάζει μυρωδιάς όσο περισσότερο είμαι κοντά του -μάλλον η μυρωδιά σκόνης του ταιριάζει καλύτερα.

θα αποτελούσε πλεονέκτημα η αλλαγή ρόλων κατά τη διαδικασία, ώστε να μάθετε περισσότερα για τα άτομα ή για τον τόπο έρευνας. Ανεξάρτητα από το αν θα αλλάξετε ρόλους, σκεφτείτε ποιο ρόλο θα χρησιμοποιήσετε και τους λόγους γι' αυτό.

5. Πραγματοποιήστε πολλές παρατηρήσεις μέσα στο χρόνο για να εξασφαλίσετε την καλύτερη κατανόηση του χώρου και των ατόμων. Αρχικά επιδοθείτε σε γενικές παρατηρήσεις, επισημαίνοντας το γενικό τοπίο των δραστηριοτήτων και των γεγονότων. Καθώς εξοικειώνεστε με το περιβάλλον, μπορείτε να αρχίσετε να περιορίζετε τις παρατηρήσεις σας σε συγκεκριμένες πτυχές (π.χ., μια μικρή ομάδα παιδιών που αλληλεπιδρούν την ώρα της ανάγνωσης). Ένας κανόνας 'γενικό-προς-ειδικό' αποτελεί χρήσιμη στρατηγική λόγω του μεγέθους των πληροφοριών που είναι διαθέσιμες σε μια παρατήρηση.
6. Σχεδιάστε κάποιον τρόπο καταγραφής των σημειώσεων από την παρατήρηση. Τα δεδομένα που καταγράφονται κατά τη διάρκεια μιας παρατήρησης ονομάζονται *σημειώσεις πεδίου*. Οι *σημειώσεις πεδίου* (field notes) είναι κείμενο (λέξεις) που γράφεται από τον ερευνητή κατά τη διάρκεια της παρατήρησης σε μια ποιοτική μελέτη. Εξετάστε το δείγμα των σημειώσεων πεδίου που παρουσιάζεται στο Σχήμα 7.4. Στο παράδειγμα αυτό, ο μαθητής-παρατηρητής επιδόθηκε σε συμμετοχική παρατήρηση όταν ο διδάσκων ζήτησε από τα μέλη της τάξης να περάσουν 20 λεπτά παρατηρώντας ένα αντικείμενο τέχνης που είχαν φέρει στην τάξη. Το αντικείμενο αυτό δεν ήταν γνωστό στους μαθητές της τάξης. Προερχόταν από την Ινδονησία και είχε μια τετράγωνη βάση από μπαμπού και κορυφή από τρίχες αλόγου. Πιθανά χρησιμοποιούνταν για κάποιες θρησκευτικές δραστηριότητες. Ήταν ένα καλό αντικείμενο για χρήση σε μια δραστηριότητα παρατήρησης, επειδή δεν μπορούσε εύκολα να αναγνωριστεί ή να περιγραφεί. Ο διδάσκων ζήτησε από τους μαθητές να παρατηρήσουν το αντικείμενο και να καταγράψουν σημειώσεις περιγράφοντας το αντικείμενο και σκεφτόμενοι πάνω στις αντιλήψεις τους, τα προαισθήματα και τα θέματα που αναδύονταν κατά τη διάρκεια της παρατήρησης.

Όπως βλέπουμε στο Σχήμα 7.4, ένας μαθητής κατέγραψε τις αισθήσεις -αφή, όραση, ακοή και όσφρηση- του αντικειμένου, κάθε περίπου 5 λεπτά. Παρατηρούμε ότι οι σημειώσεις του μαθητή περιλαμβάνουν ολοκληρωμένες προτάσεις και είναι σχετικές με τα λεγόμενα άλλων μαθητών. Οι σημειώσεις στη δεξιά στήλη δείχνουν ότι ο μαθητής αυτός αρχίζει να σκέφτεται πάνω στις γενικότερες ιδέες που απέκτησε από την εμπειρία να καταγράφει πώς αντιδρούν στο αντικείμενο άλλοι μαθητές της τάξης. Η επικεφαλίδα στο πάνω μέρος των σημειώσεων πεδίου δίνει ουσιαστικές πληροφορίες σχετικά με το χρόνο, τον τόπο και τις δραστηριότητες που παρατηρούνται.

7. *Σκεφτείτε ποιες πληροφορίες θα καταγράψετε κατά τη διάρκεια μιας παρατήρησης.* Για παράδειγμα, οι πληροφορίες αυτές μπορεί να περιλαμβάνουν περιγραφές των συμμετεχόντων, το φυσικό πλαίσιο, συγκεκριμένα γεγονότα και τις δραστηριότητες καθώς και προσωπικές αντιδράσεις (Bogdan & Biklen, 1998). Παρατηρώντας μια σχολική τάξη, για παράδειγμα, μπορείτε να καταγράψετε δραστηριότητες από τον καθηγητή, τους μαθητές, τις αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στους μαθητές και τον καθηγητή καθώς και τις συζητήσεις ανάμεσα σε μαθητές.
8. *Καταγράψτε περιγραφικές και στοχαστικές σημειώσεις πεδίου.* Οι **περιγραφικές σημειώσεις πεδίου** (descriptive field notes) περιλαμβάνουν την περιγραφή των γεγονότων, των δραστηριοτήτων και των ανθρώπων (π.χ., τι συνέβη). Οι **στοχαστικές σημειώσεις πεδίου** (reflective field notes) καταγράφουν προσωπικές σκέψεις που κάνουν οι ερευνητές και σχετίζονται με τις ενοράσεις, τα προαισθήματα, τις γενικές ιδέες ή τα θέματα που αναφέρονται κατά την παρατήρηση (π.χ., τι νόημα βγάλατε από τον τόπο, τους ανθρώπους και την κατάσταση).
9. *Παρουσιάστε τον εαυτό σας, αλλά μην ενοχλείτε.* Αν είστε "ξένος" ή καινούριος στο περιβάλλον ή στους ανθρώπους, πρέπει κάποιος να σας συστήσει κατά τη διάρκεια της παρατήρησης. Να είστε παθητικός, να είστε φιλικός και να σέβεστε τους ανθρώπους και το χώρο διεξαγωγής της έρευνας.
10. *Μετά την παρατήρηση, αποσυρθείτε αργά από το χώρο.* Ευχαριστήστε τους συμμετέχοντες και πληροφορήστε τους σχετικά με τη χρήση των δεδομένων και τη διαθεσιμότητα μιας σύνοψης των αποτελεσμάτων όταν ολοκληρώσετε τη μελέτη.

Στο Σχήμα 7.5 συνοψίζονται τα στάδια που προαναφέρθηκαν σε έναν κατάλογο αναφοράς, τον οποίο μπορείτε να χρησιμοποιήσετε για να αξιολογήσετε αν είστε έτοιμοι να πραγματοποιήσετε μια παρατήρηση. Οι ερωτήσεις σ' αυτόν τον κατάλογο αντιπροσωπεύουν περίπου τη σειρά με την οποία μπορείτε να τα εξετάσετε πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την παρατήρηση. Μπορείτε να τσεκάρετε κάθε ερώτηση όταν την ολοκληρώνετε.

Συνεντεύξεις

Στην ποιοτική έρευνα εξίσου δημοφιλής με την παρατήρηση είναι η συνέντευξη. Μια ποιοτική **συνέντευξη** (interview) πραγματοποιείται όταν οι ερευνητές θέτουν σε έναν ή περισσότερους συμμετέχοντες γενικές, ανοιχτές ερωτήσεις και καταγράφουν τις απαντήσεις τους. Ο ερευνητής έπειτα μεταγράφει και περνάει τα δεδομένα σε ένα αρχείο υπολογιστή για ανάλυση.

ΣΧΗΜΑ 7.5

Ένας Κατάλογος Αναφοράς Παρατήρησης

☐ Πήρατε άδεια για τη μελέτη σας σε αυτό το χώρο;	☐ Θα αναπτύξετε επαφή με τα άτομα σ' αυτό το χώρο;
☐ Γνωρίζετε το ρόλο σας ως παρατηρητής;	☐ Θα αλλάξουν οι παρατηρήσεις σας από γενικές σε ειδικές;
☐ Διαθέτετε κάποιο μέσο καταγραφής σημειώσεων πεδίου, όπως κάποιο πρωτόκολλο παρατήρησης;	☐ Θα κρατήσετε αρχικά περιορισμένες σημειώσεις;
☐ Γνωρίζετε τι θα παρατηρήσετε πρώτα;	☐ Θα κρατήσετε και περιγραφικές και στοχαστικές σημειώσεις;
☐ Θα μπειτε και θα βγείτε από το χώρο αργά, έτσι ώστε να μην προκαλέσετε ενόχληση;	☐ Θα κάνετε τις περιγραφές με ολοκληρωμένες προτάσεις έτσι ώστε να έχετε λεπτομερείς σημειώσεις πεδίου;
☐ Θα πραγματοποιήσετε πολλές παρατηρήσεις μέσα στο χρόνο;	☐ Ευχαριστήσατε τους συμμετέχοντες;

Στην *ποιοτική έρευνα*, κάνετε **ανοιχτές ερωτήσεις** (open-ended questions) έτσι ώστε οι συμμετέχοντες να μπορούν να εκφράσουν καλύτερα τις εμπειρίες τους χωρίς να περιορίζονται από τις απόψεις του ερευνητή ή από προηγούμενα ευρήματα. Μια **ανοιχτή απάντηση** (open-ended response) σε μια ερώτηση επιτρέπει στο συμμετέχοντα να έχει επιλογές στην απάντηση. Για παράδειγμα, σε μια ποιοτική συνέντευξη αθλητών από λύκεια, θα μπορούσατε να ρωτήσετε, "πώς εξισορροπείτε τη συμμετοχή στον αθλητισμό με τις σχολικές σας υποχρεώσεις;". Στη συνέχεια ο αθλητής διατυπώνει μια απάντηση σε αυτή την ερώτηση χωρίς να αναγκάζεται να την επιλέξει ανάμεσα σε κάποιες πιθανές. Ο ερευνητής συχνά μαγνητοφωνεί τη συζήτηση και μεταγράφει τις πληροφορίες για περαιτέρω ανάλυση.

Οι συνεντεύξεις στην ποιοτική έρευνα έχουν πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα. Μερικά πλεονεκτήματα είναι ότι παρέχουν χρήσιμες πληροφορίες όταν δεν μπορείτε να παρατηρήσετε άμεσα τους συμμετέχοντες και επιτρέπουν σε αυτούς να περιγράψουν προσωπικά στοιχεία με λεπτομέρεια. Συγκριτικά με το άτομο που παρατηρεί, το άτομο που παίρνει συνέντευξη έχει επίσης καλύτερο έλεγχο πάνω στα είδη των πληροφοριών που δέχεται, επειδή μπορεί να κάνει συγκεκριμένες ερωτήσεις για να πάρει τις πληροφορίες αυτές.

Μερικά μειονεκτήματα είναι ότι οι συνεντεύξεις παρέχουν μόνο "φιλτραρισμένες" πληροφορίες μέσα από τις απόψεις του ατόμου που παίρνει τη συνέντευξη (δηλ., ο ερευνητής συνοψίζει τις απόψεις των συμμετεχόντων στην ερευνητική αναφορά). Επίσης, όπως και στις παρατηρήσεις, τα δεδομένα των συνεντεύξεων μπορεί να είναι παραπλανητικά και το άτομο να δίνει την άποψη που θέλει να ακούσει ο ερευνητής. Ένα άλλο μειονέκτημα είναι ότι η παρουσία του ερευνητή μπορεί να επηρεάσει το πώς απαντά το άτομο που δίνει τη συνέντευξη. Οι απαντήσεις των ατόμων επίσης μπορεί να μην είναι κατανοητές, αντιληπτές, ή σαφείς. Επιπλέον, τα ζητήματα εξοπλισμού μπορεί να αποτελέσουν ένα πρόβλημα. Για το λόγο αυτό είναι απαραίτητο να οργανώνετε τον εξοπλισμό εγγραφής και μεταγραφής (αν θα χρησιμοποιήσετε) πριν από τη συνέντευξη. Επίσης κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, πρέπει να δώσετε κάποια προσοχή στη συζήτηση με τους συμμετέχοντες. Η προσοχή αυτή μπορεί να απαιτεί να λέτε λίγα, να διαχειρίζεστε τα συναισθηματικά ξεσπάσματα, και να χρησιμοποιείτε τρόπους να σπάτε τον πάγο για να ενθαρρύνετε τα άτομα να μιλήσουν. Με όλα αυτά τα ζητήματα που πρέπει να εξισορροπηθούν, δεν είναι παράξενο το γεγονός ότι οι άπειροι ερευνητές εκφράζουν έκπληξη για τις δυσκολίες που προκύπτουν κατά τη διεξαγωγή συνεντεύξεων.

Είδη Συνεντεύξεων και Ανοιχτές Ερωτήσεις σε Ερωτηματολόγια

Μόλις αποφασίσετε να συγκεντρώσετε ποιοτικές συνεντεύξεις, το επόμενο βήμα είναι να σκεφθείτε ποια μορφή θα σας βοηθήσει περισσότερο να κατανοήσετε το κεντρικό φαινόμενο και να απαντήσετε στα ερωτήματα της μελέτης σας. Υπάρχει ένας αριθμός προσεγγίσεων στις συνεντεύξεις και στη χρήση ανοιχτών ερωτήσεων στα ερωτηματολόγια. Το ποια προσέγγιση θα χρησιμοποιήσετε στις συνεντεύξεις θα εξαρτηθεί τελικά από την προσβασιμότητα των ατόμων, το κόστος και το χρόνο που διαθέτετε.

Προσωπικές Συνεντεύξεις Η πιο χρονοβόρα και δαπανηρή προσέγγιση είναι να πάρετε προσωπικές συνεντεύξεις. Μια δημοφιλής προσέγγιση στην εκπαιδευτική έρευνα, η **προσωπική συνέντευξη** (one-to-one interview) είναι μια διαδικασία συγκέντρωσης δεδομένων, στην οποία ο ερευνητής κάνει ερωτήσεις και καταγράφει τις απαντήσεις από έναν μόνο συμμετέχοντα στη μελέτη κάθε φορά. Σε μια ποιοτική έρευνα, μπορείτε να χρησιμοποιήσετε αρκετές προσωπικές συνεντεύξεις. Οι προσωπικές συνεντεύξεις είναι ιδανικές για συμμετέχοντες που δεν διστάζουν να μιλήσουν, εκφράζονται με σαφήνεια και μοιράζονται τις ιδέες τους με άνεση.

Εστιασμένες ομαδικές συνεντεύξεις Οι ομάδες εστίασης (focus groups) μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να συγκεντρώσετε τις κοινές αντιλήψεις αρκετών ατόμων καθώς και για να μάθετε τις απόψεις συγκεκριμένων ατόμων. Μια **εστιασμένη ομαδική συνέντευξη** (focus group interview) είναι η διαδικασία συγκέντρωσης δεδομένων μέσα από συνεντεύξεις με μια ομάδα ανθρώπων, συνήθως από τέσσερις μέχρι έξι. Ο ερευνητής θέτει ένα μικρό αριθμό γενικών ερωτήσεων και παίρνει απαντήσεις από όλα τα άτομα της ομάδας. Οι ομάδες εστίασης έχουν πλεονεκτήματα όταν η αλληλεπίδραση ανάμεσα στα άτομα που δίνουν τη συνέντευξη είναι πιθανό να παρέχει τις καλύτερες πληροφορίες και όταν τα άτομα μοιάζουν και συνεργάζονται μεταξύ τους. Επίσης είναι χρήσιμες όταν ο χρόνος για τη συγκέντρωση πληροφο-

ριών είναι περιορισμένοι και όταν τα άτομα διστάζουν να δώσουν πληροφορίες (αν και κάποια άτομα μπορεί να είναι απρόθυμα να δώσουν πληροφορίες σε οποιοδήποτε είδος συνέντευξης).

Όταν διεξάγετε μια εστιασμένη ομαδική συνέντευξη, να ενθαρρύνετε όλους τους συμμετέχοντες να μιλήσουν και να εκφραστούν με τη σειρά. Μια ομάδα εστίασης μπορεί να είναι κάτι δύσκολο για τον ερευνητή που παίρνει τη συνέντευξη και δεν διαθέτει τον έλεγχο στη συζήτηση. Επίσης, όταν οι ομάδες εστίασης μαγνητοφωνούνται, μπορεί να είναι δύσκολο να ξεχωρίσει κανείς τις φωνές των ατόμων στην ομάδα. Ένα άλλο πρόβλημα με τις εστιασμένες ομαδικές συνεντεύξεις είναι ότι ο ερευνητής συχνά δυσκολεύεται να κρατήσει σημειώσεις επειδή συμβαίνουν πολλά συγχρόνως.

Ας δούμε ένα παράδειγμα από τη διαδικασία της εστιασμένης ομαδικής συνέντευξης:

Μαθητές λυκείου, με την υποστήριξη μιας ομάδας ερευνητών από το Πανεπιστήμιο, διεξήγαγαν εστιασμένες ομαδικές συνεντεύξεις με άλλους μαθητές για τη χρήση καπνού σε αρκετά λύκεια (Plano Clark et al., 2001). Σε αρκετές συνεντεύξεις, οι δύο μαθητές που τις έπαιρναν -ο ένας που έκανε τις ερωτήσεις και ο άλλος που κατέγραφε τις απαντήσεις- επέλεξαν έξι μαθητές μέσα από μια ομάδα εστίασης για να τους πάρουν συνέντευξη. Αυτές οι συνεντεύξεις διαρκούσαν μιάμιση ώρα και τα άτομα που τις έπαιρναν τις μαγνητοφωνούσαν και κρατούσαν σημειώσεις κατά τη διάρκειά τους. Επειδή οι ομάδες ήταν μικρές, ο μεταγραφέας δεν δυσκολεύτηκε να μεταγράψει τις συνεντεύξεις και να αναγνωρίσει τις φωνές των ατόμων. Κάθε μαθητής στην αρχή της συνέντευξης έλεγε το μικρό του όνομα.

Τηλεφωνικές Συνεντεύξεις Ίσως να μην είναι δυνατόν να συγκεντρώσετε ομάδες ατόμων για μια συνέντευξη ή να επισκεφθείτε κάθε άτομο ξεχωριστά. Οι συμμετέχοντες σε μια μελέτη μπορεί να είναι γεωγραφικά διασκορπισμένοι και να μην μπορούν να έρθουν σε ένα κεντρικό σημείο για μια συνέντευξη. Σε αυτή την περίπτωση, μπορείτε να διεξάγετε τηλεφωνικές συνεντεύξεις. Η διεξαγωγή μιας **τηλεφωνικής συνέντευξης** (telephone interview) είναι η διαδικασία συγκέντρωσης δεδομένων χρησιμοποιώντας το τηλέφωνο και κάνοντας ένα μικρό αριθμό γενικών ερωτήσεων. Για μια τηλεφωνική συνέντευξη απαιτείται από τον ερευνητή να χρησιμοποιήσει έναν τηλεφωνικό αντάπτορα που συνδέεται με το τηλέφωνο καθώς και με ένα μαγνητόφωνο για μια καθαρή ηχογράφηση της συνέντευξης. Ένα μειονέκτημα αυτού του είδους συνέντευξης είναι ότι ο ερευνητής δεν έχει άμεση επαφή με το συμμετέχοντα. Αυτό προκαλεί περιορισμένη επικοινωνία, η οποία μπορεί να επηρεάσει την ικανότητα του ερευνητή να κατανοεί τις αντιλήψεις του ατόμου που δίνει τη συνέντευξη για το φαινόμενο. Επίσης, η διαδικασία μπορεί να περιλαμβάνει σημαντικό κόστος για τηλεφωνικά έξοδα. Ας δούμε ένα παράδειγμα της διαδικασίας της τηλεφωνικής συνέντευξης:

Σε μια μελέτη που αφορούσε προέδρους ακαδημαϊκών τμημάτων σε κολέγια και πανεπιστήμια, οι Creswell, Wheeler, Seagren, Egly και Beyer (1990) διεξήγαγαν ανοιχτές τηλεφωνικές συνεντεύξεις διάρκειας 45 λεπτών η κάθε μία με 200 προέδρους που βρισκόταν σε διάφορα πανεπιστήμια των Ηνωμένων Πολιτειών. Πρώτα εξασφάλισαν την άδεια των ατόμων αυτών για συμμετοχή στη συνέντευξη μέσω ταχυδρομικής επικοινωνίας μαζί τους. Προγραμματίσαν επίσης κάποια ώρα που θα ήταν βολική για τα άτομα που θα συμμετείχαν στην τηλεφωνική συνέντευξη. Έπειτα, αγόρασαν μαγνητόφωνα και αντάπτορες για να διεξάγουν τις συνεντεύξεις από τηλέφωνα γραφείου. Έκαναν ανοιχτές ερωτήσεις όπως, "πώς προετοιμαστήκατε για τη θέση σας;". Οι συνεντεύξεις απέδωσαν περίπου 3.000 μεταγραμμένες σελίδες. Η ανάλυση αυτών των σελίδων είχε ως αποτέλεσμα μια αναφορά σχετικά με το πώς οι πρόεδροι προάγουν την επαγγελματική εξέλιξη των πανεπιστημιακών στα τμήματά τους.

Συνεντεύξεις μέσω Ηλεκτρονικού Ταχυδρομείου Υπάρχει και ένα άλλο είδος συνέντευξης που είναι χρήσιμο στη γρήγορη συγκέντρωση ποιοτικών δεδομένων από μια γεωγραφικά διασκορπισμένη ομάδα ανθρώπων. Οι **συνεντεύξεις μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου** (e-mail interviews) περιλαμβάνουν τη συγκέντρωση δεδομένων μέσω συνεντεύξεων με άτομα που χρησιμοποιούν υπολογιστές και Διαδίκτυο. Όταν μπορείτε να βρείτε καταλόγους ηλεκτρονικών διευθύνσεων, τότε αυτή η μορφή συνεντεύξεων παρέχει γοργή πρόσβαση σε μεγάλο αριθμό ατόμων και μια λεπτομερή, πλούσια βάση δεδομένων κειμένου για ποιοτική ανάλυση. Μπορεί επίσης να προάγει μια συζήτηση ανάμεσα σε εσάς ως ερευνητή και τους

συμμετέχοντες, και έτσι μέσω επαναλαμβανόμενων συζητήσεων (follow-up) μπορείτε να επεκτείνετε τη γνώση σχετικά με το ζήτημα ή το κεντρικό φαινόμενο που μελετάτε.

Ωστόσο, οι συνεντεύξεις μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου εγείρουν σημαντικά ηθικά ζητήματα, όπως το αν έχετε την άδεια των ατόμων να συμμετάσχουν στην έρευνά σας και αν θα προστατέψετε τον ιδιωτικό χαρακτήρα των απαντήσεων. Επιπλέον, μπορεί να είναι δύσκολο, κάτω από ορισμένες συνθήκες, να βρείτε καταλόγους ηλεκτρονικών διευθύνσεων που είναι πρόσφατες ή τα ονόματα των ατόμων που θα είναι κατάλληλα για να απαντήσουν στις ερωτήσεις σας. Για παράδειγμα, πώς εντοπίζετε ηλεκτρονικές διευθύνσεις για παιδιά κάτω των 10 ετών που πιθανά δεν διαθέτουν τέτοιου είδους διεύθυνση; Παρά τις πιθανές αδυναμίες, οι συνεντεύξεις μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ως μορφή συγκέντρωσης δεδομένων θα ενισχυθεί χάρη στις επεκτεινόμενες δυνατότητες της τεχνολογίας. Ας δούμε το παρακάτω παράδειγμα μιας ανοιχτής δημοσκοπικής έρευνας μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου:

Τέσσερις ερευνητές συγκέντρωσαν τους πόρους τους για να αναπτύξουν έναν κατάλογο ηλεκτρονικών διευθύνσεων από πανεπιστημιακούς που θα μπορούσαν να διδάξουν μαθήματα με τη χρήση μικτών μεθόδων (Creswell, Tashakkori, Jensen, & Shapely, 2003). Άρχισαν με έναν κατάλογο ηλεκτρονικών διευθύνσεων 31 πανεπιστημιακών και τους έστειλαν μια ανοιχτή συνέντευξη, ρωτώντας σχετικά με τις διδακτικές πρακτικές τους. Ρωτούσαν, για παράδειγμα, "έχετε ποτέ διδάξει κάποιο μάθημα με μικτή μέθοδο;", "γιατί πιστεύετε ότι οι μαθητές γράφονται σε ένα μάθημα μικτών μεθόδων διδασκαλίας;" και "ποια είναι η γενική σας εκτίμηση για τη διδασκαλία μικτών μεθόδων;". Αφού οι συμμετέχοντες έλαβαν τα ερωτήματα μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, απάντησαν σε κάθε ένα γράφοντας για τις εμπειρίες τους και έστειλαν πίσω την έρευνα χρησιμοποιώντας την εντολή "απάντηση" από το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο τους. Η διαδικασία αυτή οδήγησε σε μια ποιοτική βάση δεδομένων κειμένου που περιλάμβανε ανοιχτές απαντήσεις από ένα μεγάλο αριθμό ατόμων που είχαν εμπειρία από την έρευνα μικτών μεθόδων.

Ανοιχτές Ερωτήσεις σε Ερωτηματολόγια Στα ερωτηματολόγια, μπορεί να διατυπώσετε ορισμένες ερωτήσεις που είναι κλειστές και άλλες που είναι ανοιχτές. Το πλεονέκτημα των κλειστών ερωτήσεων είναι ότι οι προκαθορισμένες απαντήσεις μπορούν να αποφέρουν χρήσιμες πληροφορίες για την υποστήριξη θεωριών και εννοιών στη βιβλιογραφία. Οι ανοιχτές απαντήσεις, ωστόσο, σας επιτρέπουν να διερευνήσετε τους λόγους για τους οποίους δίνονται οι κλειστές απαντήσεις και να προσδιορίσετε τα όποια σχόλια μπορεί να κάνουν οι άνθρωποι. Το μειονέκτημα αυτής της προσέγγισης είναι ότι θα έχετε να αναλύσετε πολλές απαντήσεις, μερικές σύντομες και μερικές μακροσκελείς. Επιπλέον, οι απαντήσεις είναι αποσυνδεδεμένες από το πλαίσιο –το περιβάλλον στο οποίο οι άνθρωποι δουλεύουν, παίζουν και αλληλεπιδρούν. Αυτό σημαίνει ότι οι απαντήσεις μπορεί να μην αντιπροσωπεύουν μια πλήρως ανεπτυγμένη βάση δεδομένων με πλούσιες λεπτομέρειες, όπως αυτές που συχνά συγκεντρώνονται στην ποιοτική έρευνα. Για να αναλύσουν τις απαντήσεις σε ανοιχτές ερωτήσεις, οι ποιοτικοί ερευνητές αναζητούν επικαλυπτόμενα θέματα στα δεδομένα προκύπτουν από αυτές, ενώ μερικοί μετρούν τον αριθμό των θεμάτων και τη συχνότητα που αυτά αναφέρονται από τους συμμετέχοντες. Για παράδειγμα, ένας ερευνητής μπορεί να κάνει μια κλειστή ερώτηση ακολουθούμενη από μια ανοιχτή:

Παρακαλούμε αναφέρετε το βαθμό στον οποίο συμφωνείτε ή διαφωνείτε με την παρακάτω δήλωση:

"Οι πολιτικές που εφαρμόζονται για φοιτητές που μεθούν στην πανεπιστημιούπολη πρέπει να είναι αυστηρότερες."

- _____ Συμφωνείτε έντονα;
 _____ Συμφωνείτε;
 _____ Είστε αναποφάσιστος;
 _____ Διαφωνείτε;
 _____ Διαφωνείτε έντονα;

Παρακαλούμε εξηγήστε την απάντησή σας με περισσότερες λεπτομέρειες.

Στο παράδειγμα αυτό, ο ερευνητής ξεκίνησε με μια κλειστή ερώτηση και πέντε προκαθορισμένες κατηγορίες απαντήσεων και έπειτα συνέχισε με μια ανοιχτή ερώτηση, στην οποία οι συμμετέχοντες αναφέρουν τους λόγους που οδήγησαν στις απαντήσεις τους.

Διεξαγωγή Συνεντεύξεων

Σε όλες τις μορφές συνεντεύξεων, υπάρχουν γενικά στάδια που πρέπει να ακολουθηθούν για τη διεξαγωγή τους ή τη σύνταξη ανοιχτών ερωτήσεων:

1. *Προσδιορισμός των ατόμων από τα οποία θα πάρετε συνέντευξη.* Χρησιμοποιήστε μία από τις στρατηγικές σκόπιμης δειγματοληψίας που εξετάστηκαν παραπάνω στο παρόν κεφάλαιο.
2. *Προσδιορίστε το είδος της συνέντευξης που θα χρησιμοποιήσετε.* Επιλέξτε εκείνο που θα σας επιτρέψει να μάθετε καλύτερα τις απόψεις των συμμετεχόντων και να απαντήσετε σε κάθε ερευνητικό ερώτημα. Εξετάστε την περίπτωση της τηλεφωνικής συνέντευξης, της εστιασμένης ομαδικής συνέντευξης, της προσωπικής συνέντευξης, της συνέντευξης μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, ενός ερωτηματολογίου ή κάποιου συνδυασμού αυτών των μορφών.
3. *Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, μαγνητοφωνήστε τις ερωτήσεις και τις απαντήσεις.* Αυτό θα σας δώσει μια ακριβέστερη καταγραφή της συζήτησης. Χρησιμοποιήστε επαρκείς διαδικασίες ηχογράφησης, όπως μικρόφωνα πέτον (μικρά μικρόφωνα που στερεώνονται στο πουκάμισο ή στο γιακά) για τις προσωπικές συνεντεύξεις και ένα κατάλληλο κατευθυντικό μικρόφωνο (ένα μικρόφωνο που πιάνει ήχους από όλες τις κατευθύνσεις) για τις εστιασμένες ομαδικές συνεντεύξεις. Εξασφαλίστε ένα κατάλληλο μαγνητόφωνο και έναν τηλεφωνικό αντίπτορα για τις τηλεφωνικές συνεντεύξεις. Μάθετε τις λεπτομέρειες για τα προγράμματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και την πραγματοποίηση συνεντεύξεων μέσω αυτού.
4. *Κρατήστε σύντομες σημειώσεις κατά τη διάρκεια της συνέντευξης.* Αν και είναι καθιερωμένη πρακτική να μαγνητοφωνείται η συνέντευξη, κρατήστε σημειώσεις για την περίπτωση που το μαγνητόφωνο δεν λειτουργήσει σωστά. Καταγράψτε τις σημειώσεις αυτές σε μια μορφή που ονομάζεται πρωτόκολλο συνέντευξης, και θα αναλυθεί πιο κάτω στο παρόν κεφάλαιο. Αναγνωρίστε ότι οι σημειώσεις που κρατάτε κατά τη διάρκεια της συνέντευξης μπορεί να είναι ατελείς επειδή είναι δύσκολο να κάνετε ερωτήσεις και ταυτόχρονα να γράφετε τις απαντήσεις. Μια συντομευμένη μορφή καταγραφής σημειώσεων (π.χ., σύντομες φράσεις που ακολουθούνται από παύλα) μπορεί να επιταχύνουν τη διαδικασία.
5. *Εντοπίστε ένα ήσυχο, κατάλληλο μέρος για τη διεξαγωγή της συνέντευξης.* Αν είναι δυνατόν, κάντε τη συνέντευξη σε ένα τόπο μακριά από πράγματα που αποσπούν την προσοχή και επιλέξτε ένα φυσικό περιβάλλον που προσφέρεται για μαγνητοφώνηση. Αυτό σημαίνει, για παράδειγμα, ότι μια πολύβουη αίθουσα διδασκόντων ή πανεπιστημιακών ίσως να μην είναι το καλύτερο μέρος για συνέντευξη εξαιτίας του θορύβου και των διακοπών που προκύπτουν.
6. *Εξασφαλίστε τη συναίνεση του ατόμου για τη συμμετοχή στη μελέτη.* Εξασφαλίστε συναίνεση ζητώντας από τα άτομα που θα δώσουν τη συνέντευξη να συμπληρώσουν την πρώτη φορά ένα έντυπο συναίνεσης κατόπιν ενημέρωσης. Πριν ξεκινήσετε τη συνέντευξη, εκφράστε στους συμμετέχοντες το σκοπό της μελέτης, το χρόνο που θα χρειαστεί για την ολοκλήρωσή της, τα σχέδια για τη χρήση των αποτελεσμάτων και τη διαθεσιμότητα της περίληψης της μελέτης όταν ολοκληρωθεί η έρευνα.
7. *Να έχετε ένα σχέδιο, αλλά να είστε ευέλικτοι.* Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, ακολουθήστε τις ερωτήσεις, αλλά να είστε αρκετά ευέλικτοι ώστε να παρακολουθείτε τη συζήτηση με το άτομο. Ολοκληρώστε τις ερωτήσεις μέσα στον προκαθορισμένο χρόνο (αν είναι δυνατόν) για να δείξετε σεβασμό και ευγένεια στους συμμετέχοντες. Αναγνωρίστε ότι το κλειδί για μια καλή συνέντευξη είναι το να είστε καλός ακροατής.
8. *Χρησιμοποιήστε βολιδοσκοπήσεις για να εξασφαλίσετε επιπλέον πληροφορίες.* Οι βολιδοσκοπήσεις (probes) είναι υποερωτήματα κάτω από κάθε ερώτηση, τα οποία θέτει ο ερευνητής για να αντλήσει περισσότερες πληροφορίες. Χρησιμοποιήστε τις για να αποσαφηνίσετε διάφορα σημεία ή για να κάνετε το άτομο που δίνει τη συνέντευξη να επεκταθεί πάνω σε ιδέες. Οι βολιδοσκοπήσεις αυτές μπορεί να έχουν στόχο τη διερεύνηση του περιεχομένου σε μεγαλύτερο βάθος (ανάπτυξη) ή το να ζητήσετε από το άτομο να εξηγήσει την απάντηση με περισσότερες λεπτομέρειες (αποσαφήνιση). Ο Πίνακας 7.2 παρουσιάζει αυτά τα δύο είδη βολιδοσκοπήσεων. Ο πίνακας χρησιμοποιεί ένα συγκεκριμένο παράδειγμα από την περιπτώσιολογική μελέτη του οπλοφόρου για να επεξηγήσει τόσο τις βολιδοσκοπήσεις ανάπτυξης όσο και αυτές της επεξήγησης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.2**Είδη Βολιδοσκοπήσεων που Χρησιμοποιούνται στις Ποιοτικές Συνεντεύξεις**

	Παραδείγματα	
	Βολιδοσκοπήσεις Αποσαφήνισης	Βολιδοσκοπήσεις Ανάπτυξης
Μια ερώτηση στην περιπτωσιολογική μελέτη του οπλοφόρου λέει, "Τί συνέβη μετά το γεγονός στο οποίο έχετε εμπλακεί;" Υποθέστε ότι το άτομο απαντά, "όχι πολλά" ή απλώς δεν απαντά.	Τομείς Βολιδοσκόπησης	"Πείτε μου περισσότερα".
	Σχόλια για άλλους φοιτητές: "Πείτε μου για τις συζητήσεις που κάνατε με άλλους φοιτητές".	"Μπορείτε να επεξηγήσετε την απάντησή σας περισσότερο;"
	Ρόλος των γονέων: "Μιλήσατε με τους γονείς σας;"	"Χρειάζομαι περισσότερες λεπτομέρειες".
	Ρόλος των μέσων ενημέρωσης: "Μιλήσατε με εργαζόμενους στα μέσα ενημέρωσης;"	"Τί σημαίνει 'όχι πολλά';"

9. Να φερθείτε με ευγένεια και με επαγγελματισμό όταν η συνέντευξη τελειώσει. Ολοκληρώστε τη συνέντευξη ευχαριστώντας το συμμετέχοντα. Διαβεβαιώστε τον ότι οι απαντήσεις είναι εμπιστευτικές. Ρωτήστε τον αν θα επιθυμούσε μια σύνοψη των αποτελεσμάτων της μελέτης.

Το Σχήμα 7.6 συνοψίζει τις σωστές διαδικασίες συνέντευξης σε έναν κατάλογο αναφοράς προσαρμοσμένο από τους Gay, Mills και Airasian (2003). Οι ερωτήσεις του καταλόγου αντι-προσωπεύουν τη σειρά με την οποία μπορείτε να τις εξετάσετε πριν, κατά τη διάρκειά, ή μετά από τη συνέντευξη.

Ας επιστρέψουμε στη Μαρία, που πρέπει να αποφασίσει ποια διαδικασία συγκέντρωσης δεδομένων θα χρησιμοποιήσει. Επειδή έχει εμπειρία από τις συζητήσεις με μαθητές και συναδέλφους καθηγητές, αποφασίζει ότι οι συνεντεύξεις θα ήταν η καλύτερη διαδικασία. Συνεχίζει διεξάγοντας πέντε συνεντεύξεις με μαθητές και πέντε με καθηγητές στο λύκειό της. Αφού εξασφαλίσει την άδεια της περιφέρειας και του λυκειαρχή του σχολείου, πρέπει να

ΣΧΗΜΑ 7.6**Ένας Κατάλογος Αναφοράς για Συνεντεύξεις**

- _____ Ποιος θα συμμετάσχει στις συνεντεύξεις σας;
- _____ Τί είδος συνεντεύξεων είναι καλύτερα να διεξάγετε;
- _____ Είναι το περιβάλλον της συνέντευξής σας άνετο και ήσυχο;
- _____ Αν μαγνητοφωνείτε, έχετε προετοιμάσει και ελέγξει τον εξοπλισμό;
- _____ Εξασφαλίσατε τη συναίνεση από το συμμετέχοντα προκειμένου να λάβει μέρος στη συνέντευξη;
- _____ Ακούτε περισσότερο και μιλάτε λιγότερο κατά τη διάρκεια της συνέντευξης;
- _____ Κάνατε βολιδοσκοπήσεις κατά τη διάρκεια της συνέντευξης; (ζητήσατε αποσαφήνιση και ανάπτυξη)
- _____ Αποφύγατε τις καθοδηγητικές ερωτήσεις και θέσατε ανοιχτές ερωτήσεις;
- _____ Κρατήσατε τους συμμετέχοντες συγκεντρωμένους και ζητήσατε συγκεκριμένες πληροφορίες;
- _____ Συγκρατήσατε κρίσεις και απείχατε από την επιχειρηματολογία με τους συμμετέχοντες για τις απόψεις τους;
- _____ Ήσασαν ευγενικοί και ευχαριστήσατε το συμμετέχοντα μετά την ολοκλήρωση της συνέντευξης;

Πηγή: Προσαρμοσμένο από τους Gay, L. R., Mills, G. E., & Airasian, P. © 2012. Educational Research: Competencies for analysis and application (10η έκδοση). Upper Saddle River, NJ: Merrill/Prentice Hall, σελ. 387. Ανατύπωση και ηλεκτρονική αναπαραγωγή με άδεια της Pearson Education, Inc., Upper Saddle River, New Jersey.

πάρει άδεια από τους μαθητές (και από τους γονείς ή τους κηδεμόνες τους) και τους καθηγητές. Για να επιλέξει τα άτομα αυτά, θα πάρει σκόπιμα ένα δείγμα ατόμων που μπορούν να μιλήσουν από διαφορετικές οπτικές (δειγματοληψία μέγιστης διακύμανσης). Συνειδητοποιεί ότι υπάρχουν διαφορετικές ομάδες στο σχολείο, όπως οι "αθλητές", οι "τραγουδιστές", οι "πανκ", οι "αξιωματούχοι της τάξης" και οι "μαζορέτες". Βρίσκει ένα μαθητή από κάθε ομάδα, συνειδητοποιώντας ότι πιθανώς θα πάρει διαφορετικές απόψεις που αντιπροσωπεύουν περίπλοκες αντιλήψεις πάνω στο θέμα της οπλοκατοχής.

Έπειτα, επιλέγει πέντε καθηγητές, κάθε ένας από τους οποίους αντιπροσωπεύει διαφορετικούς τομείς μαθημάτων, όπως κοινωνικές σπουδές, θετικές επιστήμες, φυσική αγωγή, μουσική και θέατρο. Μετά από αυτό, διατυπώνει πέντε ανοιχτές ερωτήσεις, όπως "πώς έρχονται τα όπλα στο σχολείο μας;" και "ποια είδη όπλων υπάρχουν στο σχολείο μας;". Πρέπει να προγραμματίσει τις συνεντεύξεις, να τις διεξάγει, να ηχογραφήσει πληροφορίες σε κασέτες, να κρατήσει σημειώσεις και να σεβαστεί τις απόψεις και τα δικαιώματα των μαθητών και των διδασκόντων που θα συμμετάσχουν στις συνεντεύξεις.

Καθώς διαβάσετε αυτή τη διαδικασία, ποια θεωρείτε ότι είναι τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά της; Παραθέστε τα.

Έγγραφα

Μια πολύτιμη πηγή πληροφοριών στην ποιοτική έρευνα μπορεί να είναι τα έγγραφα. Όταν λέμε **έγγραφα** (documents) αναφερόμαστε σε δημόσια και ιδιωτικά αρχεία τα οποία οι ερευνητές εξασφαλίζουν για έναν τόπο ή για τους συμμετέχοντες σε μια μελέτη. Αυτά μπορεί να περιλαμβάνουν εφημερίδες, πρακτικά συναντήσεων, προσωπικά ημερολόγια και επιστολές. Οι πηγές αυτές παρέχουν πολύτιμες πληροφορίες και βοηθούν τους ερευνητές να κατανοήσουν κεντρικά φαινόμενα στις ποιοτικές μελέτες. Αντιπροσωπεύουν δημόσια και ιδιωτικά έγγραφα. Παραδείγματα δημοσίων εγγράφων είναι τα πρακτικά από συναντήσεις, τα επίσημα υπομνήματα, αρχεία του δημόσιου τομέα και αρχειακό υλικό σε βιβλιοθήκες. Τα ιδιωτικά έγγραφα περιλαμβάνουν προσωπικά ημερολόγια, επιστολές, προσωπικές και πρόχειρες σημειώσεις που τα άτομα γράφουν για τον εαυτό τους. Υλικό, όπως σχόλια ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και δεδομένα από Ιστότοπους, αποτελεί παραδείγματα δημόσιων και ιδιωτικών εγγράφων, καθώς αντιπροσωπεύουν μια διευρυμένη πηγή δεδομένων για τους ποιοτικούς ερευνητές.

Τα έγγραφα αποτελούν μια καλή πηγή δεδομένων κειμένου (λέξεις) για μια ποιοτική μελέτη. Εξασφαλίζουν το πλεονέκτημα ότι βρίσκονται στη γλώσσα των συμμετεχόντων και περιλαμβάνουν τις δικές τους λέξεις, τις οποίες συνήθως έχουν σκεφτεί με προσοχή. Είναι επίσης έτοιμα για ανάλυση χωρίς την αναγκαία μεταγραφή που απαιτείται για τα δεδομένα των παρατηρήσεων ή των συνεντεύξεων.

Η αρνητική πλευρά είναι ότι τα έγγραφα μερικές φορές εντοπίζονται και αποκτώνται δύσκολα. Οι πληροφορίες μπορεί να μην είναι διαθέσιμες στο κοινό. Οι πληροφορίες μπορεί να βρίσκονται σε μακρινά αρχεία, κι έτσι να απαιτείται από τον ερευνητή να ταξιδέψει, πράγμα που χρειάζεται χρόνο και επιπλέον δαπάνες. Επιπρόσθετα, τα έγγραφα μπορεί να είναι ατελή, μη γνήσια ή ανακριβή. Για παράδειγμα, δεν είναι ακριβή όλα τα πρακτικά των συναντήσεων του σχολικού συμβουλίου, επειδή τα μέλη του ίσως να μην τα ελέγχουν ως προς την ακρίβειά τους. Σε προσωπικά έγγραφα όπως ημερολόγια ή επιστολές, ο γραφικός χαρακτήρας μπορεί να διαβάζεται δύσκολα, κάτι που δυσχεραίνει την αποκρυπτογράφηση των πληροφοριών.

Συγκέντρωση Εγγράφων

Με τόσες πολλές παραλλαγές στα είδη των εγγράφων, υπάρχουν πολλές διαδικασίες για τη συγκέντρωσή τους. Ακολουθούν μερικές χρήσιμες κατευθυντήριες γραμμές για τη συγκέντρωση εγγράφων στην ποιοτική έρευνα:

1. Προσδιορίστε τα είδη των εγγράφων που μπορούν να παρέχουν χρήσιμες πληροφορίες για να απαντήσετε στα ερωτήματα της ποιοτικής σας έρευνας.
2. Εξετάστε δημόσια έγγραφα (π.χ., πρακτικά σχολικού συμβουλίου) και ιδιωτικά έγγραφα (π.χ., προσωπικά ημερολόγια) ως πηγές πληροφοριών για την έρευνά σας.
3. Μόλις εντοπίσετε τα έγγραφα, αναζητήστε την άδεια να τα χρησιμοποιήσετε από τα κατάλληλα άτομα που είναι υπεύθυνα για το υλικό.
4. Αν ζητήσετε από τους συμμετέχοντες να κρατήσουν ημερολόγιο, δώστε συγκεκριμένες οδηγίες για τη διαδικασία. Αυτές οι οδηγίες μπορεί να περιλαμβάνουν τα θέματα και

τη μορφή που θα χρησιμοποιηθεί, την έκταση των καταχωρήσεων στο ημερολόγιο, και τη σημασία της καταγραφής των σκέψεών τους με ευανάγνωστο τρόπο.

5. Μόλις πάρετε την άδεια να χρησιμοποιήσετε τα έγγραφα, εξετάστε αν είναι ακριβή, ολοκληρωμένα και χρήσιμα για να απαντήσουν στα ερευνητικά ερωτήματα της μελέτης σας.
6. Καταγράψτε τις πληροφορίες από τα έγγραφα. Η διαδικασία αυτή μπορεί να πάρει αρκετές μορφές, συμπεριλαμβανομένων των σημειώσεων σχετικά με τα έγγραφα ή, αν είναι δυνατόν, της οπτικής σάρωσης έτσι ώστε να δημιουργηθεί ένα αρχείο κειμένου (ή λέξεων) για κάθε έγγραφο. Μπορείτε να σαρώσετε εύκολα άρθρα εφημερίδων (π.χ., σχετικά με ομιλίες από υποψήφιους προέδρους) για να δημιουργήσετε μια βάση ποιοτικών δεδομένων από κείμενα.

Η συγκέντρωση προσωπικών εγγράφων μπορεί να αποτελέσει για έναν ερευνητή μια πλούσια πηγή πληροφοριών. Για παράδειγμα, δείτε μια μελέτη στην οποία χρησιμοποιήθηκαν τα ημερολόγια που κρατήθηκαν από κάποιες γυναίκες:

Μια σημαντική πηγή μάθησης σχετικά με τις γυναίκες σε διευθυντικές θέσεις είναι το να κρατούν ένα προσωπικό ημερολόγιο των εμπειριών τους. Ένας ερευνητής ζήτησε από τρεις διευθύντριες να κρατήσουν ημερολόγιο για έξι μήνες και να καταγράφουν τις αντιδράσεις τους όσον αφορά στη δυνατότητά τους να διεξάγουν επίσημες συναντήσεις που περιλαμβάνουν κυρίως άντρες.

Τα ημερολόγια αυτά ήταν χρήσιμα για να πάρει ο ερευνητής πληροφορίες για τη ζωή των γυναικών μέσα στο χώρο εργασίας.

Οπτικοακουστικό Υλικό

Ένα άλλο είδος ποιοτικών δεδομένων που συγκεντρώνονται είναι οι εικόνες. Το **οπτικοακουστικό υλικό** (audiovisual materials) αποτελείται από εικόνες ή ήχους που συγκεντρώνουν οι ερευνητές για να μπορέσουν να κατανοήσουν καλύτερα το κεντρικό φαινόμενο που μελετούν. Οι εικόνες ή το οπτικό υλικό, που χρησιμοποιούνται όλο και συχνότερα στην ποιοτική έρευνα, αποτελούν σημαντικές πηγές πληροφοριών για την ποιοτική έρευνα. Το υλικό αυτό περιλαμβάνει φωτογραφίες, βιντεοκασέτες, ψηφιακές εικόνες, ζωγραφίες και απεικονίσεις και διακριτικές μετρήσεις (π.χ., στοιχεία που προέρχονται από κάποιο περιβάλλον, όπως εικόνες από φυσικά ίχνη, π.χ. πατημασιές στο χιόνι - βλ. τη συζήτηση του Webb (1966) σχετικά με τις μετρήσεις). Μία προσέγγιση στη χρήση της φωτογραφίας είναι η τεχνική της συνέντευξης με εικόνες (photo elicitation). Στην προσέγγιση αυτή, δείχνουμε στους συμμετέχοντες φωτογραφίες (δικές τους ή εκείνες που τράβηξε ο ερευνητής) και τους ζητάμε να μιλήσουν για τα περιεχόμενα. Οι φωτογραφίες μπορεί να είναι προσωπικές ή να περιλαμβάνονται σε κάποιο ιστορικό άλμπουμ (βλ. Ziller, 1990).

Το πλεονέκτημα της χρήσης οπτικού υλικού είναι ότι οι άνθρωποι σχετίζονται εύκολα με τις εικόνες, επειδή η κοινωνία μας είναι τόσο διαποτισμένη από αυτές. Οι εικόνες παρέχουν μια ευκαιρία στους συμμετέχοντες να μοιραστούν άμεσα τις αντιλήψεις τους για την πραγματικότητα. Εικόνες όπως οι βιντεοκασέτες και οι ταινίες, παρέχουν εκτεταμένα δεδομένα για την πραγματική ζωή όπως τη φαντάζονται οι άνθρωποι. Ένα πιθανό μειονέκτημα της χρήσης εικόνων είναι ότι είναι δύσκολο να αναλυθούν λόγω του πλούτου των πληροφοριών (π.χ., πώς βγάζει κανείς νόημα από όλες τις πτυχές που φανερώνονται σε 50 ζωγραφίες αναπληρωτών καθηγητών, οι οποίες απεικονίζουν πώς είναι να είσαι καθηγητής φυσικών επιστημών;). Επίσης, εσείς ως ερευνητής μπορείτε να επηρεάσετε τα δεδομένα που συγκεντρώνονται. Όταν επιλέγετε το φωτογραφικό άλμπουμ που θα εξετάσετε ή όταν ζητάτε να σχεδιαστεί ένα συγκεκριμένο είδος ζωγραφιάς, μπορεί να επιβάλετε στους συμμετέχοντες το νόημα που αποδίδετε εσείς στο φαινόμενο, αντί να πάρετε τις απόψεις των συμμετεχόντων. Όταν βιντεοσκοπείτε, αντιμετωπίζετε τα ζητήματα του τι να βιντεοσκοπήσετε, πού να τοποθετήσετε την κάμερα, και την ανάγκη να δείξετε ευαισθησία απέναντι στα άτομα που ντρέπονται μπροστά στην κάμερα.

Συγκέντρωση Οπτικοακουστικού Υλικού

Παρά τα πιθανά προβλήματα, το οπτικό υλικό γίνεται όλο και πιο δημοφιλές στην ποιοτική έρευνα, ειδικά μετά την πρόσφατη πρόοδο στην τεχνολογία. Τα στάδια που περιλαμβάνονται στη συγκέντρωση οπτικού υλικού είναι παρόμοια με αυτά από τη συγκέντρωση δεδομένων:

1. Προσδιορίστε ποιο οπτικό υλικό μπορεί να παρέχει τις πληροφορίες που απαντούν στα ερευνητικά ερωτήματα και πώς το υλικό αυτό μπορεί να εμπλουτίσει τις υπάρχουσες μορφές δεδομένων, όπως συνεντεύξεις και παρατηρήσεις.
2. Προσδιορίστε το οπτικό υλικό που είναι διαθέσιμο και πάρτε άδεια για να το χρησιμοποιήσετε. Η άδεια αυτή μπορεί να απαιτεί να ζητήσετε από όλους τους μαθητές μιας τάξης, για παράδειγμα, να υπογράψουν έντυπα συναίνεσης κατόπιν ενημέρωσης. Έπειτα πρέπει να ζητήσετε το ίδιο και από τους γονείς τους.
3. Ελέγξτε την ακρίβεια και την αυθεντικότητα του οπτικού υλικού αν δεν το καταγράψετε οι ίδιοι. Ένας τρόπος ελέγχου της ακρίβειας είναι να έρθετε σε επαφή με το φωτογράφο ή τα άτομα που απεικονίζονται στις φωτογραφίες και να τους πάρετε συνέντευξη.
4. Συγκεντρώστε τα δεδομένα και οργανώστε τα. Μπορείτε να σαρώσετε οπτικά τα δεδομένα για εύκολη αποθήκευση και ανάκτηση.

Ως επεξήγηση της χρήσης του οπτικού υλικού, δείτε το παρακάτω παράδειγμα στο οποίο ο ερευνητής μοίρασε κάμερες για να εξασφαλίσει φωτογραφίες:

Ένας ερευνητής δίνει κάμερες Polaroid σε 40 αγόρια και σε 40 κορίτσια της τετάρτης τάξης σε μια ενότητα φυσικών επιστημών για να καταγράψουν την αντίληψή τους για το περιβάλλον. Ζητείται από τους συμμετέχοντες να τραβήξουν φωτογραφίες εικόνων που αντιπροσωπεύουν προσπάθειες προστασίας του περιβάλλοντος στην κοινωνία που ζουν. Ως αποτέλεσμα, ο ερευνητής παίρνει 24 φωτογραφίες από κάθε παιδί, οι οποίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να κατανοηθεί το πώς οι νέοι άνθρωποι βλέπουν το περιβάλλον. Όπως είναι εύλογο, οι φωτογραφίες με σκίυρους και κατοικίδια σε εξωτερικούς χώρους επικρατούν στη συλλογή φωτογραφιών αυτής της βάσης δεδομένων.

✓ Ελέγξτε την κατανόηση που έχετε πετύχει στο ηλεκτρονικό κείμενο της **Pearson**.

ΠΩΣ ΚΑΤΑΓΡΑΦΕΤΕ ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ;

Μια ουσιαστική διαδικασία στην ποιοτική έρευνα είναι η καταγραφή των δεδομένων (Lofland & Lofland, 1995). Η διαδικασία αυτή περιλαμβάνει την καταγραφή πληροφοριών μέσω ερευνητικών πρωτοκόλλων, την πραγματοποίηση της συγκέντρωσης των πληροφοριών έτσι ώστε να μπορείτε να προβλέψετε πιθανά προβλήματα κατά τη διάρκειά της, και την ευαισθησία απέναντι σε ηθικά ζητήματα που μπορεί να επηρεάσουν την ποιότητα των δεδομένων.

Χρήση Πρωτοκόλλων

Όπως είπαμε ήδη, για τα έγγραφα και για το οπτικό υλικό, η διαδικασία της καταγραφής πληροφοριών μπορεί να είναι ανεπίσημη (σημειώσεις) ή επίσημη (οπτική σάρωση του υλικού για να δημιουργηθεί ένα ολοκληρωμένο αρχείο κειμένου στον υπολογιστή). Για παρατηρήσεις και συνεντεύξεις, οι ποιοτικοί ερευνητές χρησιμοποιούν ειδικά σχεδιασμένα πρωτόκολλα. Τα **πρωτόκολλα καταγραφής δεδομένων** (data recording protocols) είναι μορφές σχεδιασμένες και χρησιμοποιούμενες από ποιοτικούς ερευνητές για την καταγραφή πληροφοριών κατά τη διάρκεια παρατηρήσεων και συνεντεύξεων.

Ένα Πρωτόκολλο Συνέντευξης

Κατά τη διάρκεια μιας συνέντευξης, είναι σημαντικό να έχετε κάποιο μέσο για να δομήσετε τη συνέντευξη και να κρατήσετε προσεκτικές σημειώσεις. Όπως αναφέρθηκε ήδη, η μαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων αποτελεί μια λεπτομερή καταγραφή της. Εφεδρικά, πρέπει να κρατάτε σημειώσεις κατά τη διάρκεια της συνέντευξης και να έχετε έτοιμες τις ερωτήσεις που θα θέσετε. Ένα πρωτόκολλο συνέντευξης εξυπηρετεί το σκοπό του να σας θυμίζει τις ερωτήσεις και αποτελεί ένα μέσο καταγραφής σημειώσεων. Ένα **πρωτόκολλο συνέντευξης** (interview protocol) είναι ένα έντυπο σχεδιασμένο από τον ερευνητή, το οποίο περιλαμβάνει οδηγίες για τη διαδικασία της συνέντευξης, τις ερωτήσεις που θα τεθούν και χώρο για να σημειωθούν οι απαντήσεις του ατόμου που δίνει τη συνέντευξη.

ΣΧΗΜΑ 7.7**Ένας Κατάλογος Αναφοράς για Συνεντεύξεις****Πρωτόκολλο Συνέντευξης**

Θέμα: Αντίδραση του Πανεπιστημίου σε ένα Περιστατικό Οπλοφορίας

Ώρα Συνέντευξης:

Ημερομηνία:

Τόπος:

Άτομο που Παίρνει τη Συνέντευξη:

Άτομο που Δίνει τη Συνέντευξη:

Μέρος που το Άτομο Δίνει τη Συνέντευξη:

[Εδώ περιγράφετε την έρευνα, μιλώντας στο άτομο για (α) το σκοπό της μελέτης, (β) τα άτομα και τις πηγές των δεδομένων που συγκεντρώνονται, (γ) το τι θα γίνει με τα δεδομένα για να προστατευτεί η ιδιωτική ζωή του ατόμου που δίνει τη συνέντευξη, και (δ) πόση ώρα θα διαρκέσει η συνέντευξη.] [Ζητήστε από το άτομο να διαβάσει και να υπογράψει το έντυπο συναίνεσης.] [Ανάψτε το μαγνητόφωνο και ελέγξτε το.]

Ερωτήσεις:

1. Παρακαλώ περιγράψτε το ρόλο σας στο περιστατικό.
2. Τι συνέβη μετά το γεγονός στο οποίο έχετε εμπλακεί;
3. Ποιος ήταν ο αντίκτυπος του περιστατικού αυτού στην κοινότητα του Πανεπιστημίου;
4. Ποιες ευρύτερες προεκτάσεις είχε το περιστατικό, αν είχε κάποιες;
5. Με ποιον πρέπει να μιλήσουμε για να μάθουμε περισσότερα για την αντίδραση της πανεπιστημιούπολης στο περιστατικό;

(Ευχαριστήστε τα άτομα για τη συνεργασία και τη συμμετοχή τους σε αυτή τη συνέντευξη. Διαβεβαιώστε τα ότι οι απαντήσεις τους είναι εμπιστευτικές και αναφέρετε την πιθανότητα μελλοντικών συνεντεύξεων.)

Πηγή: Asmussen & Creswell (1995).

Ανάπτυξη και Σχεδιασμός ενός Πρωτοκόλλου Συνέντευξης Για να κατανοήσετε καλύτερα το σχεδιασμό και την εμφάνιση αυτού του εντύπου, εξετάστε το πρωτόκολλο ποιοτικής συνέντευξης που χρησιμοποιήθηκε κατά τη μελέτη της αντίδρασης της πανεπιστημιούπολης απέναντι στο περιστατικό ενός οπλοφόρου που απείλησε φοιτητές μέσα στην αίθουσα διδασκαλίας (Asmussen & Creswell, 1995), το οποίο παρουσιάζεται στο Σχήμα 7.7. Η μορφή αυτή αποτελεί μια μικρότερη εκδοχή του πραγματικού πρωτοκόλλου. Στο αρχικό πρωτόκολλο, υπήρχε περισσότερος χώρος ανάμεσα στις ερωτήσεις για την καταγραφή των απαντήσεων. Το Σχήμα 7.7 παρουσιάζει τα συστατικά στοιχεία που μπορείτε να συμπεριλάβετε στο σχεδιασμό ενός πρωτοκόλλου συνέντευξης.

- Περιλαμβάνει μια κεφαλίδα για την καταγραφή ουσιαστικών πληροφοριών για τη συνέντευξη, δηλώσεις για το σκοπό της μελέτης, μια υπενθύμιση ότι οι συμμετέχοντες πρέπει να υπογράψουν το έντυπο της συναίνεσης και μια υπόδειξη για την πραγματοποίηση προκαταρκτικών ελέγχων του εξοπλισμού μαγνητοφώνησης. Άλλες πληροφορίες που μπορείτε να συμπεριλάβετε στην κεφαλίδα είναι ο οργανισμός ή ο χώρος εργασίας των ατόμων που δίνουν τη συνέντευξη, το ιστορικό εκπαίδευσης και η θέση τους, ο αριθμός των ετών που βρίσκονται σε αυτή τη θέση, καθώς και η ημερομηνία, η ώρα και ο τόπος της συνέντευξης.
- Μετά από αυτή την κεφαλίδα ακολουθούν πέντε σύντομες ανοιχτές ερωτήσεις που επιτρέπουν στους συμμετέχοντες μέγιστη ευελιξία στον τρόπο με τον οποίο θα απαντήσουν στις ερωτήσεις. Η πρώτη ερώτηση έχει σκοπό να σπάσει τον πάγο (μερικές φορές ονομάζεται ερώτηση "μεγάλης περιήγησης" ("grand tour question")), να χαλαρώσει τα άτομα και να τα κινητοποιήσει να μιλήσουν. Η ερώτηση αυτή πρέπει να είναι εύκολα κατανοητή και να κάνει τους συμμετέχοντες να σκεφτούν τις εμπειρίες, για τις οποίες μπορούν να μιλήσουν, όπως "παρακαλούμε περιγράψτε το ρόλο σας στο

περιστατικό". Η τελευταία ερώτηση σε αυτό το συγκεκριμένο εργαλείο βοηθά τον ερευνητή να εντοπίσει επιπλέον ανθρώπους για μελέτη.

- Οι κεντρικές ερωτήσεις, 2 ως 4, αφορούν σημαντικά ερευνητικά ερωτήματα στη μελέτη. Σε εκείνους για τους οποίους η ποιοτική έρευνα είναι κάτι καινούργιο μπορείτε να κάνετε περισσότερες από τέσσερις ερωτήσεις, για να τους βοηθήσετε να μιλήσουν περισσότερο και για να ξεπεράσετε τις στιγμές αμηχανίας όταν κανένας δεν μιλάει. Ωστόσο, όταν κάνετε περισσότερες ερωτήσεις, εξετάζετε μάλλον αυτό που επιθυμείτε να μάθετε παρά μαθαίνετε από το συμμετέχοντα. Υπάρχει συχνά μια λεπτή γραμμή ανάμεσα στις πολύ λεπτομερείς ή στις πολύ γενικές ερωτήσεις. Ένας πιλοτικός έλεγχος των ερωτήσεών σας με μερικούς συμμετέχοντες μπορεί συνήθως να σας βοηθήσει να αποφασίσετε ποιες θα χρησιμοποιήσετε.
- Εκτός από τις πέντε ερωτήσεις, μπορείτε να χρησιμοποιήσετε βολιδοσκοπήσεις για να ενθαρρύνετε τους συμμετέχοντες να ξεκαθαρίσουν αυτά που λένε και να τους παροτρύνετε να αναπτύξουν τις ιδέες τους.
- Δίνετε χώρο ανάμεσα στις ερωτήσεις έτσι ώστε ο ερευνητής να μπορεί να κρατήσει σημειώσεις πάνω στα σχόλια των ατόμων που δίνουν τη συνέντευξη. Οι σημειώσεις σας πρέπει να είναι σύντομες. Μπορείτε να αναπτύξετε μια συντομευμένη μορφή για την καταγραφή τους. Το στυλ της καταγραφής αυτών των σημειώσεων διαφέρει από ερευνητή σε ερευνητή.
- Είναι χρήσιμο να απομνημονεύσετε τη διατύπωση και τη σειρά των ερωτήσεων ώστε να ελαχιστοποιήσετε την απώλεια οπτικής επαφής. Εξασφαλίστε κατάλληλα λεκτικά περάσματα από τη μία ερώτηση στην επόμενη. Αναγνωρίστε ότι τα άτομα δεν απαντούν πάντα άμεσα στην ερώτηση που κάνετε: όταν κάνετε την ερώτηση 2, για παράδειγμα, μπορεί να προχωρήσουν και να απαντήσουν στην ερώτηση 4.
- Τα σχόλια του κλεισίματος σας θυμίζουν να ευχαριστήσετε τους συμμετέχοντες και να τους διαβεβαιώσετε για τον εμπιστευτικό χαρακτήρα των απαντήσεων. Το μέρος αυτό μπορεί επίσης να περιλαμβάνει μια σημείωση που θα ρωτά τους συμμετέχοντες αν έχουν κάποιες απορίες, και θα υπενθυμίζει να συζητήσετε τη χρήση των δεδομένων και τη διασπορά των πληροφοριών από τη μελέτη.

Ένα Πρωτόκολλο Παρατήρησης

Χρησιμοποιείτε ένα πρωτόκολλο για να καταγράψετε πληροφορίες κατά τη διάρκεια μιας παρατήρησης, όπως σε μια συνέντευξη. Το πρωτόκολλο αυτό χρησιμοποιείται σε όλους τους τύπους παρατήρησης που προαναφέρθηκαν. Ένα **πρωτόκολλο παρατήρησης** (observational protocol) είναι ένα έντυπο σχεδιασμένο από τον ερευνητή πριν τη συγκέντρωση δεδομένων και χρησιμοποιείται για να κρατούνται σημειώσεις πεδίου κατά τη διάρκεια μιας παρατήρησης. Στο έντυπο αυτό, οι ερευνητές καταγράφουν τη χρονολογική σειρά των γεγονότων, τη λεπτομερή περιγραφή ενός ατόμου ή ατόμων, κάποια εικόνα ή κάποιο χάρτη του περιβάλλοντος ή τα λόγια των ατόμων λέξη προς λέξη. Όπως και με τα πρωτόκολλα συνέντευξης, ο σχεδιασμός και η ανάπτυξη πρωτοκόλλων παρατήρησης θα εξασφαλίσει ότι έχετε έναν οργανωμένο τρόπο καταγραφής και τήρησης σημειώσεων πεδίου κατά την παρατήρηση.

Ανάπτυξη και Σχεδιασμός ενός Πρωτοκόλλου Παρατήρησης Έχετε ήδη δει ένα δείγμα πρωτοκόλλου παρατήρησης στο Σχήμα 7.4, όπου ο μαθητής κράτησε σημειώσεις για το αντικείμενο τέχνης μέσα στην τάξη. Ένα πρωτόκολλο παρατήρησης όπως αυτό επιτρέπει στους ποιοτικούς ερευνητές να καταγράφουν τις πληροφορίες που βλέπουν στον τόπο παρατήρησης. Οι πληροφορίες αυτές αποτελούν τόσο μια περιγραφή των δραστηριοτήτων μέσα στο περιβάλλον όσο και ένα συλλογισμό πάνω σε θέματα και σε προσωπικές διαίσθησης που σημειώνονται κατά την παρατήρηση. Για παράδειγμα, δείτε ξανά το δείγμα του πρωτοκόλλου παρατήρησης που παρουσιάζεται στο Σχήμα 7.4. Αυτό το δείγμα πρωτοκόλλου παρουσιάζει τα συστατικά στοιχεία που συνήθως βρίσκουμε σε ένα έντυπο καταγραφής:

- Το πρωτόκολλο περιλαμβάνει μια κεφαλίδα όπου καταγράφονται πληροφορίες σχετικά με την ώρα, τον τόπο, το πλαίσιο και το ρόλο σας ως παρατηρητή.
- Γράφετε σε δύο στήλες κάτω από την κεφαλίδα. Οι στήλες αυτές χωρίζουν τη σελίδα για την καταγραφή δύο ειδών δεδομένων: μια περιγραφή των δραστηριοτήτων και ένα συλλογισμό πάνω σε θέματα, παραθέσεις και προσωπικές εμπειρίες του ερευνητή.
- Ο ακριβής χαρακτήρας της περιγραφής αυτής μπορεί να διαφέρει. Το Σχήμα 7.4 δίνει παραδείγματα πιθανών θεμάτων για περιγραφή. Για παράδειγμα, μπορείτε να συμ-

περιλάβετε μια περιγραφή της χρονολογικής σειράς των γεγονότων. Η περιγραφή αυτή είναι ιδιαίτερα χρήσιμη αν ο παρατηρητής εξετάζει μια διαδικασία ή κάποιο γεγονός. Μπορείτε επίσης να περιγράψετε τα άτομα, το φυσικό περιβάλλον, τα γεγονότα και τις δραστηριότητες (Bogdan & Biklen, 1998). Επιπλέον μπορείτε να ζωγραφίσετε ένα σχέδιο της τοποθεσίας έτσι ώστε να θυμηθείτε πιο εύκολα λεπτομέρειες του περιβάλλοντος για την τελική γραπτή αναφορά.

- Οι σημειώσεις των σκέψεών σας απεικονίζουν τις εμπειρίες σας ως ερευνητή. Καταγράψτε τα προαισθήματά σας σχετικά με σημαντικά αποτελέσματα και τις οπτικές σας ή τα προκύπτοντα θέματα για μεταγενέστερη ανάλυση.

Σκεφτείτε Φωναχτά για την Παρατήρηση

Συνήθως ζητώ από τους πτυχιακούς φοιτητές μου να εξασκηθούν στη συγκέντρωση ποιοτικών δεδομένων παρατηρώντας κάποιο περιβάλλον. Ένα από τα αγαπημένα μου περιβάλλοντα είναι το κέντρο ψυχαγωγίας της πανεπιστημιούπολης, όπου μπορεί κανείς να παρακολουθήσει τους φοιτητές να μαθαίνουν πώς να σκαρφαλώνουν στον "τοίχο". Ο "τοίχος" είναι τεχνητά φτιαγμένος έτσι ώστε οι φοιτητές να μπορούν να μάθουν να αναρριχώνται. Στο χώρο αυτό συνήθως βρίσκουμε φοιτητές οι οποίοι μαθαίνουν πώς να σκαρφαλώνουν στον τοίχο και έναν εκπαιδευτή που παραδίδει μαθήματα αναρρίχησης. Ο τοίχος έχει ύψος 15 μέτρα περίπου και έχει στρατηγικά τοποθετημένες λαβές για να βοηθούνται οι αναρριχητές. Ο τοίχος περιλαμβάνει αρκετές πολύχρωμες κορδέλες τοποθετημένες έτσι ώστε οι αναρριχητές να τις χρησιμοποιούν ως οδηγούς για το σκαρφάλωμα. Ο στόχος είναι να ανέβει ο φοιτητής στην κορυφή του τοίχου και έπειτα να κατέβει κάτω με σκοινί.

Πριν από την παρατήρηση, οι φοιτητές μου πάντα ρωτούν τι θα πρέπει να παρατηρήσουν. Ακολουθούν οι οδηγίες που τους δίνω:

- Σχεδιάστε ένα πρωτόκολλο παρατήρησης χρησιμοποιώντας ως οδηγό το Σχήμα 7.4.
- Πηγαίνετε στο κέντρο ψυχαγωγίας και στη βάση του τοίχου. Βρείτε ένα άνετο σημείο για να καθίσετε σε κάποιο από τα παγκάκια μπροστά στον τοίχο και παρατηρήστε για περίπου 10 λεπτά χωρίς να καταγράψετε πληροφορίες. Αρχικά, απλώς παρατηρήστε και εγκλιματιστείτε στο περιβάλλον.
- Μετά από αυτά τα 10 λεπτά, αρχίστε να εστιάζετε σε μία δραστηριότητα στην τοποθεσία. Μπορεί να είναι κάποιος φοιτητής που δέχεται οδηγίες σχετικά με το πώς να φορέσει τον εξοπλισμό αναρρίχησης, φοιτητές που σκαρφαλώνουν στον τοίχο, ή άλλοι που περιμένουν τη σειρά τους για να αναρριχηθούν.
- Αρχίστε να καταγράψετε περιγραφικές σημειώσεις πεδίου. Σκεφτείτε τη χρονολογική σειρά των γεγονότων, κάντε περιγραφές ατόμων ή ένα σκίτσο της τοποθεσίας. Για να δοθεί μια δημιουργική νότα σε αυτή την άσκηση, ζητώ από τους φοιτητές να περιγράψουν πληροφορίες για δύο από τις παρακάτω τέσσερις αισθήσεις: όραση, ακοή, αφή ή όσφρηση.
- Σημειώστε επίσης τις σκέψεις σας κατά την παρατήρηση.
- Μετά από 30 λεπτά, η περίοδος παρατήρησης τελειώνει, και ζητώ από τους φοιτητές να γράψουν ένα σύντομο κείμενο ποιοτικής προσέγγισης σχετικά με όσα παρατήρησαν, συμπεριλαμβάνοντας τις σημειώσεις πεδίου τους πάνω στις περιγραφές καθώς και στις σκέψεις τους. Αυτό το τελευταίο αίτημα συνδυάζει τη συγκέντρωση πληροφοριών (την παρατήρηση), την ανάλυση δεδομένων (το να βγει νόημα από τις σημειώσεις τους) και τη συγγραφή της αναφοράς (την προσπάθεια σύνθεσης μιας σύντομης ποιοτικής ερευνητικής αφήγησης).

ΠΟΙΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΠΕΔΙΟΥ ΚΑΙ ΠΟΙΑ ΗΘΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΛΗΦΘΟΥΝ ΥΠΟΨΗ;

Όταν συγκεντρώνουν δεδομένα, οι ερευνητές που επιδίδονται σε ποιοτικές μελέτες συνήθως αντιμετωπίζουν ζητήματα που πρέπει να επιλύσουν. Επίσης, επειδή η ποιοτική έρευνα συνήθως περιλαμβάνει το να πηγαίνει ο ερευνητής στους τόπους έρευνας των συμμετεχόντων,

να μένει εκεί αρκετή ώρα και να κάνει λεπτομερείς ερωτήσεις, είναι πιθανό να προκύψουν ηθικά ζητήματα που πρέπει να προβλεφθούν.

Ζητήματα Πεδίου

Πριν από μια μελέτη, προβλέψτε πιθανά ζητήματα που μπορεί να προκύψουν κατά τη συγκέντρωση των δεδομένων. Στο Σχήμα 7.8 παρατίθενται ζητήματα κατηγοριοποιημένα σύμφωνα με το είδος των δεδομένων που θα συγκεντρώσετε. Τα ζητήματα αυτά περιλαμβάνουν προβλήματα πρόσβασης στο χώρο, παρατηρήσεις, συνεντεύξεις, έρευνες σε έγγραφα, ημερολόγια, και τη χρήση οπτικοακουστικού υλικού.

- *Πρόσβαση.* Προβλέψτε το χρόνο που θα χρειαστείτε για να στρατολογήσετε συμμετέχοντες για τη μελέτη σας και τις δυσκολίες της στρατολόγησης. Μερικές χρήσιμες στρατηγικές είναι η εξασφάλιση ενός μικρού οικονομικού κινήτρου για τη συμμετοχή των ατόμων. Επίσης, θυμίστε στους συμμετέχοντες μία ή δύο μέρες πριν από τη συγκέντρωση των δεδομένων την ακριβή ώρα και μέρα που θα τους παρατηρήσετε ή θα τους πάρετε συνέντευξη. Προγραμματίστε τη συγκέντρωση των δεδομένων έτσι ώστε να αισθάνονται άνετα όταν απαντούν και επιλέξτε μια ώρα βολική για αυτούς. Να είστε ρεαλιστές όσον αφορά στο χρόνο που θα χρειαστεί για την ολοκλήρωση της συγκέντρωσης των δεδομένων, και ενημερώστε σχετικά τους συμμετέχοντες.
- *Παρατήρηση.* Πρέπει να γνωρίζετε το ρόλο σας στην παρατήρηση (π.χ., συμμετοχική, μη συμμετοχική) και να δηλώσετε ξεκάθαρα αυτό το ρόλο στους συμμετέχοντες. Μην προσπαθήσετε να καταλάβετε τα πάντα την πρώτη φορά που παρατηρείτε. Σχηματίστε γενικές εντυπώσεις πρώτα και μετά περιορίστε τη σκοπιά της παρατήρησής σας (δηλ., εφαρμόστε την προσέγγιση του χωνιού). Αφιερώστε χρόνο για να καταγράψετε τις σημειώσεις σας αμέσως μετά την παρατήρηση έτσι ώστε να μην ξεχάσετε σημαντικές λεπτομέρειες (π.χ. τα λεγόμενα των συμμετεχόντων).
- *Συνεντεύξεις.* Προετοιμάστε επαρκώς τον εξοπλισμό σας. Ελέγξτε τη λειτουργία του εξοπλισμού σας πριν από τη συνέντευξη. Κατά τη διάρκειά της, χρησιμοποιήστε τρόπους να σπάσετε τον πάγο για να ξεκινήσετε τη συζήτηση. Κρατήστε τις απόψεις σας για τον εαυτό σας και προετοιμαστείτε να κρατήσετε την πορεία της συνέντευξης. Τα άτομα που δίνουν τη συνέντευξη ίσως να μην απαντήσουν σε κάθε ερώτηση με τη σειρά, όμως εξασφαλίστε ότι απαντούν σε όλες τις ερωτήσεις σας. Προγραμματίστε το χρόνο σας έτσι ώστε να καλύψετε όλες τις ερωτήσεις από το πρωτόκολλο της συνέντευξής σας. Αναγνωρίστε ότι η μεταγραφή εγγραφών σε κασέτα απαιτεί σημαντικό χρόνο και λάβετε το υπόψη στον ερευνητικό σας σχεδιασμό.
- *Έγγραφα.* Προβλέψτε το χρόνο που ίσως χρειαστείτε για να εντοπίσετε, να αποκτήσετε άδεια και να εξασφαλίσετε ιδιωτικά και δημόσια έγγραφα για την έρευνά σας. Πάντα να διατηρείτε μια κριτική οπτική απέναντι στα έγγραφα που βρίσκετε. Όσο αυτό είναι δυνατόν, να τα ελέγχετε για να βεβαιώνετε ότι είναι αξιόπιστα και ακριβή. Αν ζητήσετε από τους συμμετέχοντες να κρατήσουν ημερολόγιο, δώστε σαφείς οδηγίες σχετικά με τα θέματα που πρέπει να συμπεριλάβουν στα ημερολόγια τους. Αναγνωρίστε ότι τα μικρότερα παιδιά χρειάζονται πιο συγκεκριμένες οδηγίες από ό,τι τα μεγαλύτερα σε ηλικία. Ζητήστε από τους συμμετέχοντες να γράφουν όσο το δυνατόν πιο ευανάγνωστα στα ημερολόγια τους.
- *Οπτικοακουστικό υλικό.* Όταν βιντεοσκοπείτε, σχεδιάστε εκ των προτέρων να κρατήσετε το δωμάτιο όσο το δυνατόν πιο ήσυχο και τοποθετήστε την κάμερα σε ένα σημείο όπου θα ενοχλεί όσο το δυνατόν λιγότερο. Συζητήστε ανοιχτά με τους συμμετέχοντες αν τους πειράζει να βιντεοσκοπηθούν. Αν σχεδιάζετε να συγκεντρώσετε φωτογραφίες από τους συμμετέχοντες, δώστε σαφείς οδηγίες σχετικά με το τι πρέπει να φωτογραφίσουν ή σχετικά με το χαρακτήρα των φωτογραφιών που θα συγκεντρώσετε από αυτούς. Όπως και με τα έγγραφα, αν συγκεντρώσετε τεχνουργήματα, ζωγραφιές ή κειμήλια, ελέγξτε την αυθεντικότητά τους ως χρήσιμη καταχώρηση για την ποιοτική σας έρευνα.

Ηθικά Ζητήματα

Όταν ένας ερευνητής συγκεντρώνει δεδομένα για μια ποιοτική έρευνα, αναζητά μια σε βάθος περιγραφή των φαινομένων. Μπορεί να ζητηθεί από τους συμμετέχοντες να συζητή-

ΣΧΗΜΑ 7.8	
Ζητήματα Πεδίου στην Ποιοτική Έρευνα	
Πρόσβαση	
- να αποκτηθεί πρόσβαση στο χώρο και στα άτομα - να ζητήσουμε από τους ανθρώπους να ανταποκριθούν στα αιτήματα για πληροφορίες	- να αποφασιστεί αν θα συγκεντρώσουμε πληροφορίες στη φυσική τοποθεσία - να καθοριστεί αν έχουμε αρκετή "απόσταση" από την διεξαγωγή της παρατήρησης στον τόπο
Παρατηρήσεις	
- να προσδιοριστεί αν οι σημειώσεις πεδίου είναι αξιόπιστες - να καταγραφούν "πρόχειρες" σημειώσεις - να συμπεριληφθούν τα "λεγόμενα" των ατόμων στις σημειώσεις πεδίου - να υιοθετηθεί ένας ρόλος παρατηρητή και τρόπος αλλαγής ρόλων	- να μάθουμε να συγκεντρώνουμε πληροφορίες με τον καλύτερο τρόπο από τις πρώτες επισκέψεις πεδίου στις περιπτώσιολογικές μελέτες - να μάθουμε πώς να περνάμε σαν από "χωνί" από τις γενικές παρατηρήσεις στις ειδικές
Συνεντεύξεις	
- να λέγονται λίνα κατά τη συνέντευξη - να έχουμε κασέτες που λειτουργούν στο μηχάνημα μεταγραφής - να προγραμματίζεται μια ώρα που θα συμμετέχουν όλοι σε μια ομαδική συνέντευξη - να ανταποκρίνεται το επίπεδο των ερωτήσεων στην ικανότητα των συμμετεχόντων - να υπάρχει επίγνωση του δαπανηρού και χρονοβόρου χαρακτήρα της μακράς διαδικασίας της μεταγραφής των δεδομένων - να χρησιμοποιείται το κατάλληλο επίπεδο ερωτήσεων στην αρχή της συνέντευξης - οι διακοπές κατά τη διάρκεια μιας συνέντευξης - η δυσκολία προγραμματισμού μιας συνέντευξης - η εμπιστοσύνη στις δεξιότητες συνέντευξης - η δυσκολία του να κρατούνται σημειώσεις κατά τη διεξαγωγή της συνέντευξης η διεξαγωγή συνεντεύξεων με δύο ή περισσότερα άτομα - να ενθαρρύνονται όλοι οι συμμετέχοντες να μιλήσουν σε μια ομαδική συνέντευξη	- να τίθενται οι κατάλληλες ερωτήσεις - να μάθουμε να ακούμε περισσότερο παρά να μιλάμε στις συνεντεύξεις - διαχείριση των συναισθηματικών ξεσπασμάτων - να απευθυνόμαστε στους συμμετέχοντες που δεν θέλουν να μαγνητοφωνηθούν - εύρεση ενός μεταγραφέα και του σωστού είδους εξοπλισμού σε μια περιπτώσιολογική μελέτη και σε μια έρευνα θεμελιώδους θεωρίας - το πέρασμα από το σπίασιμο του πάγου στις ερωτήσεις της συνέντευξης - να επανερχόμαστε όταν τα άτομα που δίνουν τη συνέντευξη ξεφεύγουν από τις ερωτήσεις - να δίνουμε τις ερωτήσεις της συνέντευξης στους συμμετέχοντες πριν από αυτά - έλεγχος του εξοπλισμού μαγνητοφώνησης "συγκράτηση" των προσωπικών προκαταλήψεων - εστίαση στις ερωτήσεις που θα κάνουμε σε μια ομαδική συνέντευξη
Έγγραφα	
- η δυσκολία εντοπισμού του υλικού - η δυσκολία εξασφάλισης της άδειας για χρήση του υλικού	η αμφισβήτηση της αξίας του υλικού
Ημερολόγιο	
- να ζητηθεί από τους ανθρώπους να κρατήσουν κανονικό ημερολόγιο - η δυσκολία εξασφάλισης της άδειας για χρήση του υλικού	- να ζητηθεί από τους συμμετέχοντες να εκφράσουν τη δυσκολία τους να κρατήσουν ημερολόγιο - να ζητηθεί από τους συμμετέχοντες να κάνουν ερωτήσεις σχετικά με το πώς κρατάει κανείς ημερολόγιο
Οπτικοακουστικό Υλικό	
- οι διασπαστικοί θόρυβοι στο δωμάτιο - τα προβλήματα βιντεοσκόπησης σε ένα μικρό δωμάτιο	οι δυσκολίες εστίασης και τοποθέτησης της κάμερας

σουν ιδιωτικές λεπτομέρειες των εμπειριών της ζωής τους για κάποια χρονική περίοδο. Η διαδικασία αυτή απαιτεί ένα επαρκές επίπεδο εμπιστοσύνης που βασίζεται σε ένα υψηλό επίπεδο προσωπικής αποκάλυψης των συμμετεχόντων. Η παρούσα συζήτηση αναφέρεται σε μερικά ηθικά ζητήματα που πρέπει να ληφθούν υπόψη όταν διεξάγεται ποιοτική έρευνα. Ξεκινά με τον προσδιορισμό μερικών οδηγιών για ηθικές πρακτικές. Έπειτα εξετάζει σημαντικά ζητήματα που είναι πιθανό να προκύψουν, όπως η ενημέρωση των συμμετεχόντων για το σκοπό της μελέτης, η αποχή από πρακτικές εξαπάτησης, η ανακοίνωση πληροφοριών στους συμμετέχοντες (συμπεριλαμβανομένου του ρόλου σας ως παρατηρητή), ο σεβασμός απέναντι στον τόπο έρευνας, η αμοιβαιότητα, η χρήση ηθικών πρακτικών συνέντευξης, η διατήρηση της εμπιστευτικότητας, και η συνεργασία με τους συμμετέχοντες.

Οι επιστήμονες που ασχολούνται με τη μεθοδολογία έρευνας και οι επαγγελματικές οργανώσεις προσφέρουν περιεκτικούς αλλά όχι εξαντλητικούς καταλόγους ηθικών πρακτικών που μπορούν να καθοδηγήσουν τους ερευνητές στη διεξαγωγή ηθικών μελετών. Ο Patton (2002) δίνει έναν κατάλογο γενικών ηθικών ζητημάτων για εξέταση, όπως η αμοιβαιότητα, η αξιολόγηση του κινδύνου, η εμπιστευτικότητα, η συναίνεση κατόπιν ενημέρωσης, η πρόσβαση και η ιδιοκτησία δεδομένων. Τα κριτήρια της American Anthropological Association (βλ. Glesne & Peshkin, 1992) αντικατοπτρίζουν τα πρέποντα πρότυπα. Για παράδειγμα, οι ερευνητές πρέπει να προστατεύουν την ανωνυμία των συμμετεχόντων αποδίδοντας αριθμούς ή ψευδώνυμα σε αυτούς για χρήση στη διαδικασία της ανάλυσης και της αναφοράς των δεδομένων. Σε μερικές ποιοτικές μελέτες, για να προστατέψετε την ανωνυμία των συμμετεχόντων, ίσως χρειαστεί να αναπτύξετε μια σύνθετη εικόνα της ομάδας αντί να εστιάσετε σε κάποιο μεμονωμένο άτομο.

Επιπλέον, για να κερδίσετε την υποστήριξη των συμμετεχόντων, πρέπει να τους πείτε ότι συμμετέχουν σε μια μελέτη και να τους πληροφορήσετε για το σκοπό. Επίσης ο ερευνητής δεν πρέπει να εξαπατήσει τα άτομα όσον αφορά στο χαρακτήρα της μελέτης. Τι γίνεται στην περίπτωση που η μελέτη αφορά σε ένα λεπτό θέμα και τα άτομα δεν θα ήθελαν να συμμετάσχουν αν γνώριζαν περί τίνος πρόκειται; Το συγκεκριμένο ζήτημα, η αποκάλυψη του σκοπού της έρευνας, αποτελεί θέμα ευρείας συζήτησης στην πολιτισμική ανθρωπολογία και μπορείτε να το προσεγγίσετε παρουσιάζοντας γενικές πληροφορίες για τη μελέτη αντί συγκεκριμένες λεπτομέρειες. Η εξαπάτηση αποτελεί επίσης ένα ζήτημα στην έρευνα παρατήρησης. Οι μελετητές και οι ερευνητές έχουν διατυπώσει μια ποικιλία απόψεων, που ξεκινούν από την απόλυτη αντίθεση μέχρι την πλήρη αποδοχή, σχετικά με το αν είναι ηθικό να διεξάγονται κρυφά παρατηρήσεις (Patton, 2002). Οι επαγγελματικές οργανώσεις και τα θεσμικά συμβούλια αξιολόγησης προσεγγίζουν με προσοχή και σκεπτικισμό την έγκριση κρυφών παρατηρήσεων. Τα κραυγαλέα παραδείγματα πρακτικών εξαπάτησης στο παρελθόν μας θυμίζουν τη σημασία που έχουν οι οδηγίες περί δεοντολογίας. Για παράδειγμα, ο Stanley Milgram διεξήγαγε πειράματα στα οποία ζητούσε από τους συμμετέχοντες να κάνουν ηλεκτροσόκ (κάτι που ήταν στην πραγματικότητα εικονικό) σε άλλα άτομα για να αξιολογηθεί η υπακοή σε μια ανώτερη αρχή. Κάποιοι ερευνητές μελέτησαν παιδιά σχολικής ηλικίας Μασαχουσέτη, στα οποία έδιναν να φάνε για πρωινό δημητριακά με ραδιενεργά ισότοπα, ενώ άλλοι δοκίμασαν θεραπείες με νέα φάρμακα σε φυλακισμένους στη Φιλαδέλφεια (Patton, 2002). Όλες αυτές είναι περιπτώσεις όπου χρησιμοποιήθηκαν πρακτικές εξαπάτησης και οι οποίες σήμερα δεν θα εγκρίνονταν για ερευνητικές μελέτες. Επίσης, οι ιδιαίτερα ευάλωτοι πληθυσμοί (παιδιά, έγκλειστα άτομα, έγχρωμοι, άτομα από κατώτερες κοινωνικοοικονομικές τάξεις και άνθρωποι με περιορισμένη μόρφωση) αντιπροσωπεύουν πληθυσμούς υψηλού κινδύνου και εξετάζεται με προσοχή η συμμετοχή τους από τα θεσμικά συμβούλια. Η αναζήτηση πληροφοριών εκ μέρους των ερευνητών πρέπει να διέπεται από τους αρμόζοντες ηθικούς περιορισμούς που έχουν σκοπό την προστασία των συμμετεχόντων.

Ένα άλλο ζήτημα που μπορεί να προκύψει είναι όταν ο συμμετέχων ανακοινώνει πληροφορίες "εμπιστευτικά". Αν και στις περισσότερες περιπτώσεις οι πληροφορίες αυτές δεν περιλαμβάνονται στις αναλύσεις, το ζήτημα γίνεται πρόβλημα όταν η μη αποκάλυψη των πληροφοριών αυτών στην πραγματικότητα θα βλάψει άτομα. Για παράδειγμα, όταν μια ερευνητρια που μελετούσε έγκλειστους Αυτόχθονες Αμερικανούς έμαθε για μια πιθανή απόδραση κατά τη διάρκεια μίας από τις συνεντεύξεις, κατέληξε ότι θα ήταν παραβίαση της εμπιστοσύνης του συμμετέχοντος αν ανέφερε το ζήτημα. Έτσι δεν είπε τίποτα. Ευτυχώς, η απόδραση δεν επιχειρήθηκε.

Ένα άλλο σημαντικό ηθικό ζήτημα που μπορεί να προκύψει είναι το αν πρέπει να μοιραστείτε τις εμπειρίες σας με τους συμμετέχοντες σε ένα πλαίσιο συνέντευξης, όπως όταν,

κατά τη διάρκεια μιας μελέτης για την εφηβική συμπεριφορά απέναντι στο κάπνισμα με μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ένας ερευνητής παραδέχεται το δικό του αγώνα κατά του καπνίσματος. Εναλλακτικά, οι ερευνητές μπορεί να "γίνουν ιθαγενείς" και να υιοθετήσουν πρακτικές των ατόμων που μελετούν - κάτι που αποτελεί πρόβλημα αν οι συμμετέχοντες σε μια μελέτη επιδίδονται σε επικίνδυνη ή ανάρμοστη συμπεριφορά. Με την ίδια λογική, ίσως να είναι απαραίτητο να προσδιορίσετε ξεκάθαρα το ρόλο σας ως ερευνητής (όχι ως θεραπευτής που προσφέρει συμβουλές ή ως κριτής που εκτιμά τις περιστάσεις) λόγω του βάθους των προσωπικών σχέσεων που μπορεί να δημιουργηθούν μέσα από τη διαδικασία της ποιοτικής έρευνας (Patton, 2002). Ίσως χρειάζεται να μπουν όρια στην σχέση του ερευνητή με τους συμμετέχοντες, και να προσδιοριστεί το πότε ή το αν η σχέση θα τερματιστεί όταν τελειώσει η έρευνα (Hatch, 2002). Η διαχείριση αντιφατικών πληροφοριών μπορεί επίσης να αποτελεί ένα πρόβλημα. Υπάρχει η ελπίδα ότι, με τον καιρό, οι επαναλαμβανόμενες συνεντεύξεις ή οι παρατηρήσεις θα οδηγήσουν σε ευρήματα που είναι λιγότερο αντιφατικά. Φυσικά, η αναφορά αντιφατικών ευρημάτων μπορεί να αντικατοπτρίζει με μεγαλύτερη ακρίβεια την κατάσταση σε μερικές ποιοτικές μελέτες.

Τα ζητήματα που ίσως προκύψουν σε σχέση με τον τόπο έρευνας είναι το αν θα ενοχλήσετε τα άτομα ή τις ομάδες στο χώρο τους (π.χ., να καθυστερήσετε ένα μάθημα φυσικής αγωγής λόγω των παρατηρήσεων). Μπορεί να προκαλέσετε μόνιμες, μη ευπρόσδεκτες αλλαγές με την παρουσία σας, όπως το να πάρετε το μέρος κάποιας ομάδας ή να αποκαλύψετε ονόματα κατά τη διάρκεια μιας συνέντευξης μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Μπορεί επίσης να ενεργήσετε με κάποιον ανάρμοστο τρόπο που δημιουργεί κακή φήμη για όλους τους ερευνητές (π.χ., να είστε αγενής με τους θυροφύλακες ή να μην καταφέρετε να αντιληφθείτε ότι ο ρόλος σας είναι αυτός του επισκέπτη) στο χώρο αυτό.

Ένα σχετικό γενικό ζήτημα είναι ότι οι ποιοτικοί ερευνητές πρέπει να συγκεντρώσουν τα δεδομένα με τρόπο που σέβεται την κουλτούρα των αυτόχθονων συμμετεχόντων (Lincoln, 2009). Αυτό σημαίνει σεβασμό απέναντι στο χαρακτήρα των αυτόχθονων κατά τη συγκέντρωση των δεδομένων, που μπορεί να αφορά στα δικαιώματα σε παραδοσιακά εδάφη, συμπεριλαμβανομένων δικαιωμάτων αλιείας, συγκομιδής ή κυνηγιού. Αυτοί οι κώδικες δεοντολογίας είναι συχνά καταγεγραμμένοι σε καταστατικούς χάρτες για ομάδες, όπως για τους Αυτόχθονες Αμερικανούς, τους αβορίγινες ή τα Πρώτα Έθνη. Αυτό σημαίνει ότι οι ποιοτικοί ερευνητές δεν είναι ελεύθεροι να επιδίδονται σε οποιαδήποτε έρευνα θεωρούν κατάλληλη χωρίς την συναίνεση και την τήρηση των πολιτισμικών νορμών. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα σήμερα με τη συνεχώς διευρυνόμενη συγκέντρωση ποιοτικών δεδομένων σε παγκόσμια κλίμακα.

Σε ένα πιο συγκεκριμένο επίπεδο, οι συμμετέχοντες δίνουν πολλά όταν επιλέξουν να συμμετάσχουν σε ποιοτικά ερευνητικά προγράμματα, αποκαλύπτοντας συχνά προσωπικές λεπτομέρειες και εμπειρίες από τη ζωή τους. Πώς πρέπει οι ερευνητές να ανταμείψουν τους συμμετέχοντες για τις ιδέες και για το χρόνο τους; Επηρεάζουν τα κίνητρα αυτά τις αντιδράσεις ή τη συμμετοχή σε ποιοτικές μελέτες; Οι ερευνητές μπορούν να δοκιμάσουν κάποια μορφή ανταπόδοσης ως μικρή ανταμοιβή για τη συμμετοχή. Οι πληρωμές μπορεί να γίνονται με μετρητά ή να περιλαμβάνουν κάποια εναλλακτική μορφή, όπως κουπόνια δώρων ή αντικείμενα που προέρχονται κατευθείαν από τη μελέτη, όπως μεταγραφές, δημοσιεύσεις ή αντίγραφα των εγγραφών βίντεο/ήχου.

Η διαδικασία της συνέντευξης μπορεί επίσης να εγείρει ηθικά ζητήματα. Οι συμμετέχοντες μπορεί να αποκαλύψουν ευαίσθητες πληροφορίες που ενδεχομένως να προκαλέσουν δυσφορία κατά τη διάρκεια της συνέντευξης. Οι ποιοτικοί ερευνητές πρέπει να έχουν επίγνωση της πιθανότητας να αναστατωθούν συναισθηματικά όταν ελεξεργάζονται τις πληροφορίες αυτές. Οι συναντήσεις απολογισμού (όπου οι ερευνητές μπορούν να συζητήσουν με άλλους αυτά που ένιωσαν και βίωσαν) και οι ομάδες υποστήριξης μπορεί να είναι χρήσιμες αφού επιτρέπουν στους ερευνητές να συμπιλωθούν με τις πληροφορίες που αποκαλύπτονται στις συνεντεύξεις.

Η εμπιστευτικότητα απέναντι στους συμμετέχοντες είναι υπέρτατης σημασίας. Οι παράδοσεις που βρίσκουν εφαρμογή στην έρευνα σήμερα υπογραμμίζουν ότι οι βιογραφίες και οι εμπειρίες των συμμετεχόντων πρέπει να αναφέρονται, όμως τα άτομα από τα οποία σταχυολογήθηκαν οι πληροφορίες πρέπει να κρύβονται. Πρέπει η ταυτότητά τους να παραμένει μυστική; Αναδύεται ένα νέο κύμα ερευνών, στις οποίες οι συμμετέχοντες συ-νεργάζονται με τους ερευνητές για να πουν τις ιστορίες τους (Patton, 2002). Στις έρευνες αυτές, οι συμμετέχοντες μπορεί να ενεργούν ως συνεργάτες ερευνητές που βοηθούν στον προσδιορισμό και στην ακρίβεια της έρευνας. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, οι συμμετέχοντες μπορεί επίσης να επι-

θυμούν να χρησιμοποιούν τα ονόματά τους αντί για ψευδώνυμο. Αν οι συμμετέχοντες επιλέξουν να χρησιμοποιήσουν τα ονόματά τους και έχουν εκτιμήσει προσεκτικά τις συνέπειες, μπορεί ο ερευνητής (ή το θεσμικό συμβούλιο) να απαιτήσει από τους συνεργάτες ερευνητές να αποκρύψουν την ταυτότητά τους. Επομένως, υπάρχουν καινούργια ηθικά διλήμματα που προκύπτουν, τα οποία ίσως να έρθουν σε αντίφαση με τις ηθικές επιταγές που ισχύουν σήμερα. Οι ερευνητές πρέπει να επαγρυπνούν όσον αφορά στη διατήρηση υψηλών ηθικών προτύπων ενώ κάνουν τις απαραίτητες προσαρμογές στο χαρακτήρα της έρευνας και της συγκεκριμένης μελέτης τους.

✓ **Ελέγξτε** την κατανόηση που έχετε πετύχει στο ηλεκτρονικό κείμενο της *Pearson*.

ΒΛΕΠΟΝΤΑΣ ΞΑΝΑ ΤΗΝ ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗΣ ΤΩΝ ΜΗΤΕΡΩΝ ΣΤΟΥΣ ΣΧΟΛΙΚΟΥΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΕΣ

Ας χρησιμοποιήσουμε την ποιοτική περιπτώσιολογική μελέτη την εμπιστοσύνης των μητέρων στους σχολικούς διευθυντές ως παράδειγμα για τα στάδια που ακολουθούνται στη διαδικασία της συγκέντρωσης ποιοτικών δεδομένων (Shelden, Angell, Stoner, & Roseland, 2010). Μπορούμε να δούμε τη διαδικασία συγκέντρωσης δεδομένων στις Παραγράφους 15 ως 22. Οι συγγραφείς μάς λένε πρώτα ότι σχεδιάζουν να διεξάγουν μια ποιοτική περιπτώσιολογική μελέτη και να παρέχουν μια αιτιολόγηση για τη χρήση της προσέγγισης αυτής, αναφέροντας ότι επιτρέπει μια κατανόηση των διαδικασιών σε πολλές περιπτώσεις (Παράγραφος 16). Έπειτα μιλούν για το πώς χρησιμοποίησαν σκόπιμη δειγματοληψία, και συγκεκριμένα τη στρατηγική χιονοστιβάδας, για να δημιουργήσουν μια ετερογενή ομάδα μητέρων παιδιών σχολικής ηλικίας με αναπηρίες (Παράγραφος 17). Είχαν επίγνωση των ζητημάτων πεδίου στη συγκέντρωση των δεδομένων τους, και στην Παράγραφο 18 περιγράφουν την αρχικά αναποτελεσματική στρατηγική στρατολόγησης που χρησιμοποίησαν. Η στρατηγική αυτή αργότερα διορθώθηκε με συγκεκριμένη προσωπική επαφή με τις μητέρες. Το μέγεθος του δείγματός τους ήταν μικρό ($N = 16$), και παρείχαν ένα χρήσιμο δημογραφικό πίνακα για τις μητέρες. Η συγκέντρωση των δεδομένων τους περιλάμβανε συνεντεύξεις πρόσωπο με πρόσωπο (Παράγραφος 21), και αναφέρουν τα θέματα των ερωτήσεων των συνεντεύξεών τους. Αν και δεν μιλούν για συγκεκριμένα ζητήματα σχετικά με τη χρήση κάποιου πρωτοκόλλου συνέντευξης, επισημαίνουν ότι χρησιμοποίησαν καλές τεχνικές συνεντεύξεων, όπως βολιδοσκοπήσεις και ανοιχτές ερωτήσεις.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΕΣ ΙΔΕΕΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Πέντε Στάδια στη Διαδικασία Συγκέντρωσης των Δεδομένων

Η διαδικασία της συγκέντρωσης ποιοτικών δεδομένων ακολουθεί στάδια παρόμοια με εκείνα της ποσοτικής. Ο ερευνητής επιλέγει συμμετέχοντες και τόπους, αποκτά άδεια διεξαγωγής της έρευνας, αποφασίζει τι είδη δεδομένων θα συγκεντρώσει, αναπτύσσει τρόπους καταγραφής των πληροφοριών, και πραγματοποιεί τη συγκέντρωση των δεδομένων, λαμβάνοντας υπόψη τα ενδεχόμενα ζητήματα πεδίου και ηθικά ζητήματα.

Δειγματοληπτικές Προσεγγίσεις στην Επιλογή Συμμετεχόντων και Τοποθεσιών

Η επιλογή των συμμετεχόντων και των χώρων έρευνας γίνεται εκ προθέσεως και σκόπιμα ώστε να κατανοηθεί καλύτερα το φαινόμενο που μελετάται. Υπάρχουν πολλές διαφορετικές στρατηγικές σκόπιμης δειγματοληψίας, και οι ποιοτικοί ερευνητές πρέπει να επιλέξουν μία ή περισσότερες με βάση την πρόθεσή τους για τη δειγματοληψία.

Άδειες που Απαιτούνται για την Απόκτηση Πρόσβασης

Οι ερευνητές συχνά αναζητούν θυροφύλακες για να αποκτήσουν πρόσβαση σε άτομα και σε

τοποθεσίες προς μελέτη. Κατά την απόκτηση της άδειας, οι ποιοτικοί ερευνητές δείχνουν ευαισθησία απέναντι στον ενδεχομένως ενοχλητικό χαρακτήρα της έρευνάς τους και δεν ξεχνούν το σεβασμό απέναντι σε άτομα και χώρους, τις ενδεχόμενες ανισορροπίες δυνάμεων, και την "ανταπόδοση" ή την ανταμοιβή.

Διάφορα Είδη Ποιοτικών Δεδομένων για Συγκέντρωση

Οι ερευνητές συγκεντρώνουν μία ή περισσότερες από τις τέσσερις βασικές κατηγορίες ποιοτικών δεδομένων: παρατηρήσεις, συνεντεύξεις, έγγραφα και οπτικοακουστικό υλικό. Όταν επιλέγουν το είδος των δεδομένων που θα συγκεντρώσουν, οι ερευνητές πρέπει να συλλέξουν πληροφορίες που θα απαντήσουν στα ερευνητικά τους ερωτήματα. Έπειτα πρέπει να ζυγίσουν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα κάθε μορφής δεδομένων. Συγκεκριμένες διαδικασίες καλής πρακτικής συνδέονται με τη συγκέντρωση κάθε μορφής δεδομένων.

Διαδικασίες Καταγραφής Δεδομένων

Αφού ο ερευνητής αποφασίσει ποιο είδος/ποια είδη δεδομένων θα συγκεντρώσει, αναπτύσσει μέσα για την καταγραφή των πληροφοριών, όπως η χρήση πρωτοκόλλων στις συνεντεύξεις και στις παρατηρήσεις. Κάθε ένα από τα πρωτόκολλα αυτά μπορεί να σχεδιαστεί έτσι ώστε να διευκολύνει την καταγραφή των πληροφοριών.

Ζητήματα Πεδίου και Ηθικά Ζητήματα στη Συγκέντρωση Δεδομένων

Μόλις καθοριστούν οι διαδικασίες συγκέντρωσης των δεδομένων, ο ποιοτικός ερευνητής συγκεντρώνει τα δεδομένα. Η προηγούμενη προσοχή στα ζητήματα πεδίου που μπορεί να προκύψουν θα διευκολύνει αυτή τη διαδικασία. Τα δεδομένα πρέπει επίσης να συγκεντρωθούν με βάση τις ηθικές επιταγές, με ευαισθησία απέναντι στα άτομα, στους πληθυσμούς που μελετώνται και στους χώρους έρευνας.

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥΣ ΕΡΕΥΝΩΝ

- Ακολουθήστε πέντε φάσεις όταν σχεδιάζετε τη συγκέντρωση ποιοτικών δεδομένων: επιλογή συμμετεχόντων, απόκτηση αδειών, επιλογή και εκτίμηση διαφορετικών ειδών δεδομένων, σχεδιασμός πρωτοκόλλων καταγραφής και πραγματοποίηση της συγκέντρωσης δεδομένων.
- Χρησιμοποιήστε μια στρατηγική σκόπιμης δειγματοληψίας που ανταποκρίνεται στο σκοπό της μελέτης σας. Ο σκοπός θα διαφέρει από τη μία ποιοτική έρευνα σε κάποια άλλη. Σκεφτείτε να χρησιμοποιήσετε δειγματοληψία σε διαφορετικά επίπεδα (π.χ., οργάνωση, τοποθεσία, άτομο, και γονέας).
- Είναι καλύτερα να επιλέγετε μικρό αντί για μεγάλο αριθμό ατόμων ή χώρων για μελέτη, προκειμένου να εξασφαλίσετε μια σε βάθος μελέτη του φαινομένου.
- Αναγνωρίστε ότι το θεσμικό συμβούλιο της πανεπιστημίου μπορεί να χρειάζεται επιπλέον λεπτομέρειες για τις ποιοτικές διαδικασίες πεδίου που θα εφαρμόσετε, όπως η προστασία της ανωνυμίας των συμμετεχόντων, ο σεβασμός απέναντι στους χώρους έρευνας και η εξασφάλιση ανταπόδοσης στους συμμετέχοντες.
- Για να εξασφαλίσετε πρόσβαση σε ένα χώρο έρευνας, εντοπίστε κάποιον θυροφύλακα από "μέσα" που μπορεί να παρέχει τις απαραίτητες άδειες και την πρόσβαση σε ανθρώπους και μέρη.
- Ζυγίστε τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα κάθε σημαντικής μορφής ποιοτικών δεδομένων και κάθε υποκατηγορίας (δηλ., παρατηρήσεις, συνεντεύξεις, έγγραφα και οπτικοακουστικό υλικό), πριν επιλέξετε το είδος/τα είδη που θα χρησιμοποιήσετε στη μελέτη σας. Σκεφτείτε επίσης ποιο είδος δεδομένων θα καλύψει καλύτερα τα ερευνητικά σας ερωτήματα.
- Χρησιμοποιήστε τα στάδια της διαδικασίας για τη διεξαγωγή παρατήρησης, συνέντευξης, για τη συγκέντρωση εγγράφων και οπτικού υλικού, όπως παρουσιάζονται στο παρόν κεφάλαιο.
- Σκεφτείτε πώς θα καταγράψετε τις πληροφορίες κατά τη συγκέντρωση δεδομένων. Χρησιμοποιήστε πρωτόκολλα συνέντευξης και παρατήρησης για να δομήσετε τη συγκέντρωση δεδομένων καθώς και για να καταγράψετε τις πληροφορίες.

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΧΡΗΣΤΕΣ ΕΡΕΥΝΩΝ

- Όταν αξιολογείτε μια διαδικασία συγκέντρωσης ποιοτικών δεδομένων, αναζητήστε σχόλια από το συγγραφέα σχετικά με την επιλογή συμμετεχόντων, την εξασφάλιση αδειών, την επιλογή ειδών δεδομένων και την ανάπτυξη πρωτοκόλλων καταγραφής.
- Εξετάστε τους λόγους που οι ερευνητές επιλέγουν τους συμμετέχοντες για μια μελέτη. Πρέπει να αναφέρουν λεπτομερώς τους λόγους για τους οποίους επέλεξαν τους συμμετέχοντες.
- Αναζητήστε τη συγκέντρωση μεγάλης έκτασης δεδομένων σε μια ποιοτική μελέτη. Οι ποιοτικοί ερευνητές συνηθίζουν να συγκεντρώνουν διαφορετικές μορφές δεδομένων σε μία μελέτη.
- Αναζητήστε μια συστηματική διαδικασία για την καταγραφή ποιοτικών δεδομένων. Οι ερευνητές πρέπει να μιλούν για τη χρήση πρωτοκόλλων εκ μέρους τους, όπως πρωτόκολλα συνέντευξης και παρατήρησης. Η παροχή ενός δείγματος πρωτοκόλλου ως παράρτημα σε μια μελέτη βοηθά στην κατανόηση των ερωτήσεων που τέθηκαν.

ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΕΝΝΟΙΩΝ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Ελέγξτε τις γνώσεις σας πάνω στο περιεχόμενο του παρόντος κεφαλαίου απαντώντας στις παρακάτω ερωτήσεις για τη συγκέντρωση ποιοτικών δεδομένων, εστιάζοντας στη μελέτη της εμπιστοσύνης των μητέρων στους σχολικούς διευθυντές. **Στο ηλεκτρονικό κείμενο της Pearson, κάντε κλικ εδώ για να απαντήσετε στις ερωτήσεις και για να δεχτείτε άμεση ανατροφοδότηση.**

1. Δείτε τις στρατηγικές σκόπιμης δειγματοληψίας στο Σχήμα 7.2. Αν επρόκειτο να περιγράψετε τη διαδικασία της δειγματοληψίας χιονοστιβάδας στην περιπτωσιολογική μελέτη της εμπιστοσύνης των μητέρων στους σχολικούς διευθυντές, ποια στάδια πιστεύετε ότι ακολούθησαν οι ερευνητές για να ενθαρρύνουν τις μητέρες να συμμετάσχουν;
2. Στην περιπτωσιολογική μελέτη της εμπιστοσύνης των μητέρων στους σχολικούς διευθυντές, οι συγγραφείς μίλησαν για το πώς ανέπτυξαν μια προσωπική σύνδεση με τις μητέρες προκειμένου να τις στρατολογήσουν για τη μελέτη. Διαβάζοντας ολόκληρη τη μελέτη, ποια πρόσθετα ηθικά ζητήματα θεωρείτε ότι θα μπορούσαν να έχουν αναφέρει οι ερευνητές στο άρθρο τους;
3. Βλέποντας ξανά την περιπτωσιολογική μελέτη της εμπιστοσύνης των μητέρων στους σχολικούς διευθυντές, μαθαίνουμε ότι οι συγγραφείς πραγματοποίησαν ατομικές συνεντεύξεις με τις μητέρες. Ποιο θα μπορούσε να είναι το πλεονέκτημα της χρήσης αυτής της μορφής συγκέντρωσης δεδομένων αντί για τη χρήση παρατηρήσεων στη συγκέντρωση των ποιοτικών δεδομένων τους; Υπάρχουν άλλες μορφές δεδομένων που θα μπορούσαν να έχουν συγκεντρώσει για να αποκτήσουν μια εικόνα της εμπιστοσύνης των μητέρων;

ΔΙΞΑΓΟΝΤΑΣ ΤΗ ΔΙΚΗ ΣΑΣ ΕΡΕΥΝΑ

Σχεδιάστε μια διαδικασία συγκέντρωσης ποιοτικών δεδομένων για την έρευνά σας στο χώρο της εκπαίδευσης. Προσδιορίστε τους ανθρώπους και τους τύπους έρευνας που θα μελετήσετε και το είδος της σκόπιμης δειγματοληψίας που θα χρησιμοποιήσετε. Έπειτα, παραθέστε τα στάδια που θα ακολουθούσατε για να εξασφαλίσετε τις άδειες εισόδου και μελέτης των ανθρώπων και του χώρου. Προσδιορίστε τα είδη των ποιοτικών δεδομένων που θα συγκεντρώσετε και τα έντυπα για την καταγραφή των πληροφοριών. Τέλος, παραθέστε τα ζητήματα πεδίου και τα ηθικά ζητήματα που πρέπει να λάβετε υπόψη πριν πραγματοποιήσετε τη συγκέντρωση των δεδομένων σας.

ΕΞΑΣΚΗΘΕΙΤΕ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΩΝΤΑΣ ΟΣΑ ΜΑΘΑΤΕ

Στο ηλεκτρονικό κείμενο της Pearson, εφαρμόστε αυτές τις ιδέες σε συνεργασία με άλλους.

Δραστηριότητα 1: Εξετάζοντας τα Ζητήματα Πεδίου και τα Ηθικά Ζητήματα σε μια Ποιοτική Μελέτη

Δραστηριότητα 2: Συγκέντρωση Ποιοτικών Δεδομένων